

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Het woord is vlees geworden

Joh. 1 : 1—18.

We mogen er van uitgaan, dat ook dit gedeelte geschreven is met het doel van Joh. 20 : 31 : „Opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zoon Gods, en opdat gij gelovende het leven hebt in zijn naam”. Met dat doel schreef Johannes niet voor filosofen of geleerden, noch veel minder voor fantasien, maar voor heel gewone mensen. Ook voor hen is dit „Voorwoord” bestemd. Hij zal het wel geschreven hebben, nadat hij het Evangelie klaar had. Als in een hoofdsom heeft hij hier de blijde boodschap samengevat. Ik omschrijf het als volgt :

In den beginne was het Woord. Toen God hemel en aarde schiep was het Woord er al. Jezus sprak dan ook van de „heerlijkheid, die Hij bij de Vader had eer de wereld was”. Het Woord is de Zoon van God, Die in de volheid des tijds ons vlees heeft aangenomen door geboorte uit de Maagd Maria. Dat Woord of de Zoon was bij God, stond aan de kant van God. Ja, Hij was God. Waarachtig, eeuwig God.

Waarom wordt Hij het Woord genoemd ? Omdat Hij het is, door en in wie God zich openbaart. Wij spreken ons uit in ons woord. Daarin openbaart zich ons hart, onze wil en onze gedachten. Welnu in Jezus Christus, Zijn Zoon, openbaart God Zijn hart, Zijn wil, Zijn gedachten tot redding van deze wereld. Daarom geeft Johannes aan de Zoon van God de naam : het Woord.

Alle dingen zijn door Hem geworden, zonder enige uitzondering. Er waren in Johannes' dagen mensen, die beweerden, dat het kwaad in de eeuwige stof zat, in de materie ; en wat de mens betrof in het lichaam. Dat was het lagere, het minderwaardige, waarmee God niet te maken had en niet te maken wilde hebben. Daartegen in schrijft Johannes : Alles wat geworden is heeft z'n ontstaan te danken aan God. Bizonder aan de Zoon, door Wie alle dingen geschapen zijn.

In Hem was leven, ja Hij was het leven, het licht der mensen. Hier denkt Joh. nog wel aan Hem, die bij de Vader was. Maar ook aan Hem, die 30 jaren op aarde gewoond heeft. In Hem was leven, het onvergankelijke, eeuwige leven. Zoals Jezus zeide bij het graf van Lazarus : „Ik ben de opstanding en het leven”.

Hij was het licht der mensen. Hij was het licht der wereld. Toen Jezus op aarde was zeide Hij : „Nog een kleine tijd is het licht bij u, wandelt terwijl gij het licht hebt, opdat de duisternis u niet bevangt”. Buiten dat licht kennen we God niet, weten we niet van zonde en genade, verstaan we niet vanwaar we komen en waarheen we gaan. Door het Woord, de Zoon Gods, Christus wordt alles licht. Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet overmocht. Johannes wil zeggen : Het licht van Christus straalt door het Evangelie in de duisternis dezer wereld en ondanks alle tegenstand straalt het nog volk bij volk in de ogen. Gods Woord, Gods openbaring, het licht der wereld kan worden weerstaan, bestreden, maar helemaal verdreven worden kan het niet.

***

Dan haalt de Evangelist het getuigenis van Johannes de Doper aan. Mogelijk zijn er in de buurt van Johannes, in Klein-Azië, leerlingen van de Doper geweest, die bleven

staan bij de doop van Johannes en zijn leer. Tot hen nu zegt Johannes : Daar was een mens van God gezonden, wiens naam was Johannes. Hij had de goddelijke opdracht om van het licht te getuigen. Dat heeft hij ook gedaan met de woorden : „Zie het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt”. Opdat allen door zijn getuigenis geloven zouden in het licht der wereld. Hij was het licht niet. Zelf zeide hij : „Ik moet minder worden, Hij moet wassen”. Hij was alleen maar de voorloper en de aanwijzer van het licht. Wie dus echt wil luisteren naar het getuigenis van Johannes de Doper gelooft niet in hem, maar in Hem, wiens schoenen hij niet waard is te dragen.

***

We moeten de verzen 6—8 maar tussen haakjes zetten. Want vs. 9 sluit aan bij vs. 5. Daar was sprake van het licht, dat in de duisternis schijnt. Dat was niet maar een licht onder andere lichten. Ook de gemeente is een licht in deze wereld. Maar de Zoon Gods, het Woord, Jezus Christus is het waarachtige licht, dat in de wereld komt met het doel elk mens te verlichten. Hij is om zo te zeggen het oorspronkelijke licht, het eigenlijke licht, waaraan alle lichten in deze wereld hun licht moeten ontlennen. Het Evangelie doet dat licht stralen voor alle creaturen en het wil elk mens, d.i. alle mensen bereiken.

Hij was in de wereld, in de mensenwereld. Tijdens zijn omwandeling op aarde. In die wereld, die door Hem is gemaakt. Hij is immers de Zoon, door wie de Vader alle dingen heeft geschapen. Maar de wereld heeft Hem niet gekend. Dat schreef Johannes 50 jaren of meer na de dood van Christus. Het was zijn smartelijke ervaring, dat de wereld, de mensheid in grote meerderheid, Hem niet kende, Hem niet erkende, in Hem niet geloofde.

Hij is gekomen tot het zijne. Hij kwam in zijn eigendom. Hij kwam onder zijn volk. Hij leefde in Palestina, onder het oude volk Gods, Zijn volk. Daar was Hij als in Zijn eigen woning. Maar de Zijnen hebben Hem niet aangenomen. De meerderheid heeft Hem verworpen. Hij zelf heeft gezegd : „de mensen hebben de duisternis liever gehad dan het licht”. Ze hebben Hem aan het kruis genageld.

Maar zovelen Hem aangenomen hebben, die heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden. Ze ontvangen van Hem de bevoegdheid en het recht zich kinderen Gods te noemen. Hij is de Zoon en wie in Hem gelooft is een zoon Gods. Door God om Christus' wil tot kind aangenomen. Dat geldt namelijk van allen, die in Zijn Naam geloven. Die Hem erkennen als Zoon van God, als het Woord, als de Christus.

Door het geloof in Hem worden ze wedergeboren. Ze danken hun nieuw leven niet aan het bloed van vader en moeder. Wat uit vlees geboren wordt is vlees. Ze krijgen hun nieuw bestaan niet uit de wil van het vlees en uit de wil van een vader. Ze zijn uit God geboren. God is de bron van hun leven. We mogen ook zeggen : De Zoon Gods is de bron van hun leven. Want Hij is het leven in de volle zin van het woord.

En het Woord is vlees geworden. Gods Zoon heeft het zwakke, broze menselijke vlees aangenomen. Hij was één met de Vader en openbaarde diens heerlijkheid. Hij werd

UIT DE INHOUD :

Het woord is vlees geworden	H. J. J.
Om de opbouw der gemeente	C. V.
Totius' psalmvertolking (III)	J. B.
En nu de mens zelf... (VIII)	G. P.
Onze gevangenen	J. v. D.
Kerknieuws	
Rectoraatsoverdracht Theologische Hogeschool	
Kort verslag vergadering Curatoren	

één met ons, onzer één, uitgenomen de zonde.

Hij heeft onder ons gewoond. Hij heeft zijn tabernakel onder ons gehad. Zoals God eens in de tabernakel onder zijn volk woonde. Als Johannes zich herinnert wat hij gezien en gehoord en getast heeft van het Woord des levens, dan juicht hij : Wij hebben zijn heerlijkheid aanschouwd. Wij hebben de glans, de majesteit, de heerlijkheid Gods zien stralen uit zijn persoon en woord en werk. Het was de glans van de eniggeboren Zoon, de natuurlijke en eeuwige Zoon van God. Hij was heerlijk, want vol van genade en waarheid. Vol van welwillendheid en trouw en vastheid.

In vs. 15 voegt Johannes dan weer een getuigenis van de Doper in, die gezegd heeft : „Die na mij komt is vóór mij geworden, want Hij was eer dan ik”. De Here Jezus werd geboren ná Johannes en Hij trad later op, maar groeide ver boven hem uit. Hij wies terwijl de Doper verdween. Hij was dan ook al eer Abraham was en deelde reeds in de heerlijkheid Gods, eer de wereld was.

Dan sluit vs. 16 weer bij vs. 14 aan : En uit zijn volheid hebben wij allen ontvangen. De discipelen hebben uit Zijn overvloed geput. Ze ontvingen genade voor genade. Het éne bewijs na het andere van Zijn genade of ontferming.

Hij is meer dan Mozes. Door hem gaf God zijn wet, met de schaduwen en beloften van Christus. Maar de volheid van Gods genade en de waarheid of werkelijkheid der verlossing is door Jezus Christus geworden. Eertijds sprak God door Mozes en de profeten tot zijn volk. Maar nu spreekt God tot ons door de Zoon.

Dan besluit Johannes zijn Proloog of Voorwoord aldus : Niemand heeft ooit God gezien. De eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard. God bewoont een ontoegankelijk licht. Niemand kan Hem kennen door Hem te zien. Kennen we God dan wel en kunnen we Hem wel kennen ?

Gode zij dank, dat kan. De Zoon, die de Vader kent gelijk Hij is (want Hij is in de schoot des Vaders, is de vertrouwde des Vaders). Die heeft Hem ons doen kennen. Die heeft de Vader bekend gemaakt, heeft van Hem verteld, heeft in woord en daad getoond wie de Vader is. Want Hij en de Vader zijn één, wie Hem gezien heeft heeft de Vader gezien.

Dáárom noemt Johannes Hem het Woord. Omdat Hij de Vader doet kennen. Omdat Hij openbaart wie de Vader is. Zoals een mens zich openbaart door z'n woord, zo maakt God zich bekend door het Woord, dat vlees geworden is.

H. J. JAGER.

Om de opbouw der gemeente¹⁾

Inleiding

Het bestuur van de Persvereniging heeft mij gevraagd op deze vergadering een woord te spreken.

Ik vind dat een moeilijk karwei.

Want het spreekt van zelf, dat het daarin moet gaan, in ieder geval óók moet gaan, over ons blad.

Maar wat moet een redakteur daarvan zeggen?

Uit mijn mond zult U nooit vernemen, dat we wel erg dankbaar moeten zijn voor Opbouw, omdat het zo'n best gereformeerd blad is. Zulk een lof is niet betamelijk, bovendien kwalijk riekend. En wat mijn persoonlijk aandeel in Opbouw betreft: laat ik mogen zeggen, dat ik er diep van overtuigd ben, dat daaraan velerlei gebreken en ellendigheden kleven. Veel artikelen zou ik liever anders geschreven hebben. De verschijnselen waarover ik schreef zou ik dieper willen peilen, de Schrift beter willen verstaan. En vooral door veel meer winnende liefde tot de broeders worden beheerst. Speciaal in onze tijd!

Het zou natuurlijk ook mogelijk zijn te spreken over ons blad zoals het feitelijk moet worden. Maar zulk spreken wordt bijna als vanzelf een opheffen van leuzen, een ontwikkelen van programma's, een zich verliezen in speculaties over toekomstige mogelijkheden en waarschijnlijkheden. Dan gaan bovendien ook als vanzelf tactiek en strategie een woordje meespreken. Maar het is mijn innige overtuiging, dat dit alles in de wereld van het Koninkrijk Gods contrabande moet zijn. Want daar leeft men alleen uit de belofte Gods en uit de roeping, waarmee Hij ons roept om overal alleen maar zijn gelovend kind te zijn, levend en wandelend in de oprechtheid der duiven en de voorzichtigheid der slangen.

Maar wat dan, als het op de aangegeven manieren niet moet?

Het leek mij ten slotte het beste enkele opmerkingen te maken over de situatie, waarin we als gemeente des Heren momenteel verkeren. Want om als kerk en kerklid onze roeping in deze wereld te vervullen is het nodig die enigmatische te verstaan. En Opbouw wil bij de vervulling van die roeping immers enkele hand- en spandiensten verrichten.

Om de kerk

Laat ik dat doende mogen beginnen met een woord van Fabius. In den jare 1926 schreef deze in een ingezonden stuk in de Gelderse Kerkbode o.a. het volgende: „Was in de zeventiende eeuw het leerstuk der uitverkiezing het punt, dat de tijdgeest gekozen had, om, met de uitworteling daarvan de ganse geloofswaarheid uit haar voegen te lichten, in deze eeuw, en reeds in de vorige, schijnt hij zich daartoe te richten tegen het instituut der kerk. En zijn van die vijandelijke geest niet soms sporen in de Gereformeerde Kerken merkbaar?”²⁾

Ik geloof, dat dit scherp is gezien.

Ook reeds vóór Fabius was op deze stand van zaken geweest. De diepzinnige Vilmar schreef ongeveer een eeuw geleden iets dergelijks. Hij verklaarde toen namelijk, dat de leer omtrent de kerk tot de in zijn dagen meest op de voorgrond tredende aspecten van de bijbelse boodschap behoorde. Vroeger kwamen andere momenten daarvan naar voren en waren het voorwerp van heftige strijd. Bijvoorbeeld de leer omtrent God, Christus, de toeïgening des heils. Die waren toen in zware worstelingen om zo te zeggen door de kerk „doorleefd”. Maar met profetische helderziendheid verklaarde Vilmar, dat in de komende tijd speciaal de leer omtrent de kerk de geesten grijpen zou en dat de grote worsteling in kerk en wereld zich daarom zou concentreren. En hij voegde aan deze woorden de volgende rake opmerking toe: We kunnen verwachten, dat over de leer

der Kerk nog heftiger strijd zal ontbranden en in verband daarmee veel scherper scheidingen zullen ontstaan dan dat in verband met andere geloofswaarheden geschiedde. Vooreerst omdat de leer der kerk zonder die andere geloofswaarheden niet kan worden verstaan. Maar vooral ook, omdat het in de bijbelse boodschap omtrent de kerk direct gaat om het naast elkaar staan en samenwerken, kortom om de gemeenschap zelf. Daarom kan deze strijd geen andere afloop hebben dan die van de definitieve scheiding en zal het einde daarvan samenvallen met het optreden van de Antichrist.

Otto Weber, die deze woorden in zijn „Versammelte Gemeinde” citeert, voegt er aan toe: Profetische woorden die hun waarheid niet verliezen ook al kan men Vilmar in de verdere ontwikkeling van zijn gedachten niet volgen.³⁾

Het is voor ieder die meeleeft duidelijk, dat deze woorden van Vilmar en Fabius inderdaad profetisch zijn geweest. Want we zien het: bij alle nuances van de christenheid gaat het thans vóór alles om de kerk, om de kerk zelf, om de kerk als zodanig. Dat betekent een enorme verandering in vergelijking met b.v. een halve eeuw geleden. Met nieuwe ernst en kracht worden opnieuw de vragen gesteld: Wat is de kerk? Wat is haar wezen, haar eenheid, haar taak, haar strijd, haar toekomst? De geweldige, miljoenen fascinerende, eenheidsdrang, welke de christelijke wereld heeft aangegrepen en die concrete gestalte kreeg in de moderne oecumenische beweging, wordt gedragen en gestimuleerd door een hartstochtelijk bezig zijn met de kerk.

Reeds ten gevolge van deze stand van zaken is het voor allen, die in de Christus der Schriften geloven, nodig, zich intens met de kerk bezig te houden. Maar ook afgezien daarvan, is dat een elementaire eis des geloofs. Is niet het hart van alle arheid van de Heiland in deze bedeling het vergaderen van de gemeente, welke Hij kocht met zijn bloed?

Christus vergadert zijn kerk

Daarbij is het van elementair belang weer ten volle te gaan leven uit de leer, de „doctrina”, omtrent Christus' kerk, zoals deze met nog niet overtroffen zuiverheid en diepte door de reformatoren uit de Schrift werd verstaan. En die in haar centrale moment met nieuwe kracht door Schilder werd gepredikt.⁴⁾

Om die kern van de reformatorische kerkleer in haar concreetheid te tonen, moge ik eerst even wijzen op de feitelijke toestand in de wereld van wat men wel de „gereformeerde gezindte” of het „gereformeerde volksdeel” noemt. Daartoe behoren een aantal kerkelijke gemeenschappen, welke officieel de drie formulieren van Enigheid aanvaardden als vertolking van het geloof in Gods Woord, al of niet met enige wijziging of toevoeging. Deze kerkelijke gemeenschappen of groepen — ik denk dit laatste zeggend aan de Geref. Bond in de Ned. Herv. Kerk — leven naast elkaar voort. Veelal beschouwt men in elk van deze gemeenschappen de andere kerken „minder zuiver”. Globaal genomen voelt men zich in de eigen gemeenschap of groep wel aardig thuis. En men is vóór alles uit op de consolidering en de groei van de eigen gemeenschap. Ongetwijfeld spreekt men ook wel over de gescheurdheid der geref. wereld. Dikwijls, naar men zegt, zelfs met het bekende „bloedende hart”. Maar van een krachtige wil tot éénheid is

³⁾ Vgl.: Barbara Schlunk, *Amt und Gemeinde im theologischen Denken Vilmars*, München, 1947; Bernard Lohse, *Kirche und Offenbarung bei A. F. C. Vilmar*, Evangel. Theologie, 1957, Heft 10; Otto Weber, *Versammelte Gemeinde, Beiträge zum Gespräch über Kirche und Gottesdienst*, Neunkirchen, 1947, p. 7.

⁴⁾ Ik sprak van „de leer, de „doctrina” omtrent Christus' kerk”. Doctrina is letterlijk vertaald „leer”. Maar het woord „leer” geeft toch niet precies weer wat de reformatoren met „doctrina” bedoelden. Leer is bij hen nl. niet de kerkelijke weergave, de kerkelijke fixatie van de Schriftinhoud. Ze is die Schriftinhoud zelf, speciaal het Evangelie.

daarbij niet veel te bespeuren. Evenmin als van die droefheid, welke tot bekering leidt. Als men aan éénwording denkt stelt men zich deze zó voor, dat de andere gemeenschappen zich assimileren aan de eigene en dan en zo tot haar overkomen. Men tendert in feite meer naar kerkelijke annexatie, dan naar kerkelijke eenheid. Zeker, men zoekt en realiseert allerlei samenwerking op „niet-kerkelijk terrein”. En eveneens bepaalde kerkelijke contacten en zelfs kerkelijke samenwerking op bepaalde gebieden. Maar dat alles met behoud van de eigen kerkelijke positie en dus met continuering van de kerkelijke gedeeldheid. Want ook in de samenwerking is men dikwijls, soms zelfs vóór alles, bedacht op de versterking van de positie, de invloed van de eigen denominatie of groep. De theorie van een kerkelijke pluriformiteit, krachtens welke de verschillende kerkelijke denominaties een zeker recht van bestaan bezitten náást elkaar, heeft in de gereformeerde wereld ontzaglijke invloed op het kerkelijke denken en handelen uitgeoefend. Ze heeft de rusteloze worsteling om de wáre en totale éénheid van Christus' kerk verlamt. Men lijdt niet meer onder de gescheurdheid van de kerk van Christus.

In deze situatie nu heeft Schilder gepoogd een reformatorisch motief ten aanzien van de kerk in de harten der zijnen in te dragen.⁵⁾

Met grote felheid wees hij allereerst af al dat kerkelijke denken en handelen, dat uitgaat van één of ander historisch gegroeide, empirisch aanwijsbare kerkformatie. En tegenover deze statische kerkelijkheid, predikte hij, dat de verhoogde Christus dag in dag uit zijn kerk vergadert en dat het er nu voor alle gemeenschappen, welke de naam kerk voeren, en voor allen die pretenderen kerklid te zijn, op aan komt, zich door Christus te laten vergaderen. Om zich dan en zo en elke dag geheel en al aan Christus in Diens kerkformerende activiteit dienstbaar te stellen. Want er is maar één kerk. De kerk van onze Here Jezus Christus. En het komt er voor elke gemeenschap, welke zich kerk noemt, op aan daar metterdaad toe te behoren! En datzelfde geldt van ieder die lid van de kerk wil zijn. Hij moet in hart en leven door Christus gegrepen zijn en zich met alles wat hij is en heeft aan Christus' éne werk der kerkvergadering dienstbaar stellen. Hiertoe is thans nodig, dat de kerk een geschreven belijdenis heeft. Maar dat is niet voldoende. Daarmee is de zaak niet klaar. Het komt er op aan, dat die belijdenis wérkelijk belijdenis is. Dat wil zeggen: dat het opheffen van de belijdenis naar binnen en naar buiten metterdaad is het belijden van het levend geloof in de Christus Gods. Dat het een moment is in het leven van een gemeente en een gemeentelid, die waarachtig uit Christus leven en zichzelf aan Hem hebben overgegeven in ononderbroken dienst. Het kán voorkomen, en het is ook meermalen voorgekomen, dat een kerk met een vier en twintig karaat belijdenis niet meer dan een karikatuur, ja, alleen maar een karkas van een kerk is.

Daarom is het nu voor iedere kerk een zaak van zijn of niet-zijn ononderbroken en biddend te worstelen om in Christus' greep te blijven en zich metterdaad aan zijn kerkvergaderend werk dienstbaar te stellen. In iedere kerkelijke gemeenschap moet de vrees leven, dat de stroom van Christus' kerkformerende energie haar verlaat en zich langs haar heen gaat bewegen. Dat kán geschieden.⁶⁾ Óók terwijl ze zwaar orthodox is. De

⁵⁾ Men zie vooral de „Stellingen” welke Schilder omtrent de kerk publiceerde. Vgl. *De Reformatie*, 27e Jaargang No 42, p. 350.

⁶⁾ Ik wil hier wijzen op een zeer belangrijke uitspraak van Schilder, waarop ook in het vervolg van deze toespraak wordt gereageerd. Sprekend over Zondag 21 van de Catechismus zei Schilder eenmaal: „Die machtige werkelijkheid, dat het feit der kerkvergadering en het feit der zonden-vergeving samengaan en samenwerken, trilt ook na in de confessie: dat er buiten de kerk geen zaligheid is. Dat kan nooit zijn, dat men leden uitschakelt van afgescheiden kerken, want ook buiten onzen kring kent God de zijnen, maakt Hij ze zalig, en Hij roept vrij naar zijn eeuwige zalen toe ook uit hen, die nooit de kerkmuren van binnen bekeken, ook uit hen, die op zolder zitten, apart gebleven met een boekje in een hoekje. Maar als wij nooit kunnen zeggen, dat wij bij ons hebben het privilege van zaligmakende kerk uit ons, tóch is ook nooit gezegd, dat het bij de kerk toevallig is dat zij staat in Gods gunst. Neen,

¹⁾ Toespraak — in verkorte vorm — gehouden op de vergadering van de Geref. Persvereniging „Opbouw”, 23 Nov. 1957.

²⁾ Zie: *De Reformatie* van 6 Aug. 1926.

zeven kleinaziatische gemeenten aan welke Christus zijn brieven zond, zullen wel ongeveer tegelijkertijd zijn ontstaan en werden uit hetzelfde Evangelie geboren en vormden zo iets als wat wij een classis zouden noemen. Maar terwijl Christus aan de gemeente van Philadelphia schrijft: gij hebt kleine kracht, maar gij hebt mijn woord bewaard en mijn naam niet verloochend, (Openb. 3 : 8) — roept Hij die van Sardis toe: Ik weet uw werken, dat gij de naam hebt dat gij leeft, maar gij zijt dood! (Openb. 3 : 1). Kan iemand, die uit de Schrift leeft, in ernst menen, dat zo iets in onze dagen en b.v. in onze kerkelijke gemeenschap niet meer mogelijk zou zijn? Wie dat zou denken is een dwaas. Neen, als niet werkelijk het Evangelie wordt verkondigd; als niet werkelijk de gemeenschap der heiligen wordt beleefd; als niet werkelijk het vlees wordt gekruisigd; als niet werkelijk een radicale zelfverloochening de dominerende karaktertrek van het kerkelijke leven is; kortom: als niet werkelijk geloofd wordt in de levende Christus, als men niet inderdaad de Geest laat werken — dan wijkt de Geest, dan verlaat Christus zo'n gemeenschap, ja, dan neemt Christus ten slotte de kandelaar weg, al wordt er ook nog zo hevig gepreekt. Ja, dan kan een kerk zelfs een synagoge van Satan worden. Dat gebeurt sneller, en ook anders, dan men veelal vermoedt. En dat gebeurt vooral dáár, waar men in farizees zelfgenoegzaamheid over eigen gemeenschap uitroept: Des Heren tempel, des Heren tempel is dit! ⁷⁾

En laten we het toch niet vergeten: Christus heeft de aangrijpende boodschap, dat Hij een kerkelijke gemeenschap kan verlaten, zodat deze een dorre tak wordt aan de boom der kerk en straks zal worden verbrand, niet vóór alles dáárom aan ons gegeven om die aan anderen voor te houden! Neen, Christus heeft ze aan zijn volk, aan ons, gegeven, opdat wij voortdurend zouden denken aan deze verschrikkelijke en nabije mogelijkheid! De vrées voor deze mogelijkheid moet iedere predikant beheersen bij het verrichten van alle ambtelijke bezigheden. Ze moet voluit de geest bepalen van iedere kerkelijke vergadering. Het is juist deze vrees, welke Christus gebruiken wil om zijn volk te doen volharden in de gemeenschap met Hem in leven, arbeid en strijd. De blijvende vrees voor afval is een van de belangrijkste voorwaarden en motieven om te kunnen volharden in de gemeenschap met Christus en zijn kerk. ⁸⁾

Navolgen van Christus

Dat Christus zijn kerk vergadert en dat alle leden, en in 't bijzonder de ambtsdragers

zegt God, *Ik* breng de kerk bij elkaar en ofschoon er zijn in verzoeking hier en daar, die op *zijpaden* dolen, die geleid worden door een verkeerd beginsel, die samenkomen, waar ze niet horen en ofschoon zij van hun kant *zondigen* tegen Mijn vergaderingswil en kracht, Ik neem ze toch samen, want de grote *kerk-vergaderingsactie* begint, waar het *Woord* uitgaat, maar ze gaat verder en de Heere Christus zegt: Kom in, gij gezegenden van den Vader. De kerk-vergadering gaat door, alle eeuwen, alle dagen; zij is één doorlopende actie, hoewel geen actie zonder enige grenzen. Ik kan nooit de kerk geven van die echte kerkgrenzen. God eert het *instituut*, verplicht daartoe ook ons, maakt er een consciëntie-zaak van voor mij, maar Hij blijft vrij van Zijn kant. Hoewel Hij ons bindt aan den eis van kerkvergadering, is Hij toch *vrij* van Zijn eigen wetten en Hij kan roepen waar Hij wil roepen, hoeren en tollenaars en zondaars, gelijk Hij ook doet. En de stroom, die bij ons is, kan Hij doen *verzanden* en doen uitgaan naar een andere plaats". *Preken*, III, p. 230/1. In dit citaat is zeer veel van wat Schilder omtrent de kerk leerde samen-gevat.

⁷⁾ Deze bekende kreet der Joden (uit Jer. 7 : 4) is een karakteristiek voorbeeld van een magische gedachte-verbinding tussen God en een bepaalde mensengemeenschap. God „zit" aan de tempel en dus aan zijn volk „vast". De zekerheid (certitudo) des geloofs onttaardt dan in een vanzelfsprekende zorgeloosheid (securitas). Wie deze woorden spreekt heeft geen oog voor dit typische moment in het verbond, dat God — de gaven des verbonds — zijn genade, gemeenschap — alleen deelachtig maakt in de weg van de gehoorzaamheid des geloofs.

⁸⁾ Vergelijk het woord van Paulus: Ik tuchtig mijn lichaam en houd het in bedwang, om niet, na anderen gepredikt te hebben, wellicht afgewezen te worden (1 Cor. 7 : 27).

en hun vergaderingen, daarin zijn medewerkers mogen en moeten zijn is een werkelijkheid, welke de kerk beheerst, waardoor ze wordt gedragen en naar haar volkomenheid geleid.

Maar wanneer men door deze werkelijkheid werd gegrepen, komt onmiddellijk de vraag op: **op welke wijze en waarin** de leden der kerk Christus' medewerkers mogen zijn.

Daaromtrent is zeer veel te zeggen. Zou men in de beantwoording van die vraag volledig willen zijn, dan zou men het gehele kerkelijke leven de revue moeten laten passeren. Dat is uiteraard thans de bedoeling niet. Ik wil nu slechts op één ding attenderen. En dan wel op iets ten aanzien waarvan naar ik meen speciaal onder ons veel is gezondigd. Een zonde, die misschien wel de voornaamste oorzaak is van de velerlei kerkelijke moeite en ellende, die we doorleefden.

Om te komen tot dat waarop ik het oog heb, wil ik beginnen met er op te wijzen, dat onder gereformeerden nog dikwijls een typische scheiding wordt gemaakt tussen „leer" en „leven", „belijdenis" en „wandel".

Men stelt zich daarbij de dingen zó voor: Er is in de bijbel „waarheid", ja, een complex van „waarheden", welke rationeel zijn en dus denkend bereikt en gegrepen kunnen worden. Men vindt zo in de bijbel „waarheden", omtrent God, Christus, verbond, de heilsweg, levenswandel enz. Het komt er nu op aan deze waarheden zo precies mogelijk verstandelijk te grijpen, te formuleren. Wat op deze wijze in formulé wordt gebracht is dan de kerkeer. Deze moet door ieder kerklid als belijdenis worden aanvaard. En vooral daarvoor moet men in de kerk strijden. Maar daarnaást, zo zegt men, is er het „leven". Dat leven, zo behoort men dan, mag niet strijden met de „leer". Leer en leven, belijdenis en wandel moeten met elkaar in overeenstemming zijn. Maar zo voegt men er aan toe, de „leer" gaat vóór het „leven". Het komt vóór alles aan op de aanvaarding van die in formule gevatte waarheid.

Het is voor wie de Schrift verstaat, voor wie oog heeft gekregen voor de volheid der openbaring Gods in Christus duidelijk, dat deze visie niet in overeenstemming is met de werkelijkheid van de verlossing die ons in Christus geschonken wordt. De Schrift leert ons immers, dat Jezus Christus de **Verlosser** is van de mensheid en van het ganse menselijke leven.

Nu moeten we er ons ter dege van bewust zijn, dat de verlossing, welke Christus tot stand bracht en waaraan Hij deel geeft, alles eerder is dan een „záák", een „ding". Neen, Jezus Christus Zelf is die verlossing. Hij is onze gerechtigheid, onze heiligheid, ons leven en onze vrede, onze zaligheid, onze volkomen verlossing. En onze verlossing bestaat alleen hierin, dat we „deel" krijgen aan Christus, aan de levende Christus. En „in Hem" aan al zijn schatten en gaven. De christelijke religie is totaal wat anders en vooral ook oneindig veel meer dan een gedachtencomplex, een levens- en wereldbeschouwing, met een leven dat daarmee in overeenstemming is. Zij is dit, dat Jezus Christus door zijn Geest en woord ons deel geeft aan Zichzelf, ons in Zich inlijft; dat wij met Hem sterven, begraven worden, opstaan tot een nieuw leven en in Hem in de hemel worden gezet. Christen-zijn is dit, dat wij nieuwe mensen worden, geschapen in Christus Jezus tot goede werken. Het is leven uft en dóór en vóór en náár Christus.

Het doopsformulier omschrijft het christen-zijn zo prachtig als het van de Heilige Geest getuigt, dat Deze ons toeïgent hetgeen wij in Christus hebben. En dat is: de elke dag voortgaande afwassing onzer zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons ganse leven. Natuurlijk omvat die vernieuwing ook ons verstand, ons denken. En natuurlijk is er in de openbaring Gods in Christus ook een voor ons verstand toegankelijk aspect. Maar de verlossing grijpt veel verder en vooral ook veel dieper en hoger dan het verstand. En de openbaring Gods in Christus gaat onze kennis zeer verre te boven (Ef. 3 : 19). Het gaat daarin om diepten van rijkdom, van wijsheid, van kennis Gods, die ondoorgronde-lijk en onnaspeurlijk zijn (Rom. 11 : 33).

Waar het nu in het christelijk en dus ook het kerkelijk leven vóór alles op aan komt is dit, dat wij de gestalte van Christus vertonen, zijn navolgers zijn. Deel hebben aan de ver-

lossing van Christus, leven uit het geloof in Hem, is de gestalte van Christus vertonen en zijn navolgers zijn. ⁹⁾

Nu is de zaak van het navolgen van Christus en dus ook het spreken daarover een precare aangelegenheid. Want dat is in de historie der kerk dikwijls gezien en betracht als een **imitatie**, een **nabootsing** van Christus. En dat is zo ongeveer het tegenovergestelde van navolging! Want tegenover is niet na te bootsen. In geen enkel opzicht. En de poging het toch te doen is goddeloos. Christus is immers in elk opzicht uniek. Allereerst in zijn **persoon**. Is Hij niet God en mens in één persoon? Is Hij niet mens geworden met uitschakeling van de „wil des mans"? Is Hij voorts niet de laatste Adam, het Hoofd van het menselijk geslacht? In dat alles nu is Hij volstrekt eigensoortig en door niemand na te volgen. Maar bovendien is Hij ook in zijn **werk** uniek. Hij vervulde de wet. Hij doorleed de eeuwige verdoemenis. Hij brak Satans macht. Hij heeft thans alle „bevoegdheid", alle „volmacht" in hemel en op aarde. Neen, ook in zijn werk is Hij nooit en door niemand na te doen. ¹⁰⁾

Maar waarin bestaat dan dat navolgen van Christus; dat vertonen van Christus' gestalte waar de Schrift over spreekt en dat met alle klem van alle gelovigen wordt gevraagd?

Wel, we moeten dat zoeken in de sfeer van het van harte en dus gelovig leven naar het woord en de wil des Heren. Maar dan in zulk een leven dat dat is in de volle zin van het woord. Dat wil zeggen: in een leven van geloof en dienst, dat voortvloeit uit de levensgemeenschap met Christus. ¹¹⁾ Speciaal heb dan dat navolgen van Christus, dat vertonen van Diens gestalte, deze inhoud, dat wij zo **nederig, zachtmoedig en vriendelijk** zullen zijn als onze Heiland dat was. ¹²⁾

Vriendelijkheid

Om het belang van de zaak wil ik wat nader op deze drie aspecten van het navolgen van Christus ingaan.

⁹⁾ Vgl. 1 Cor. 11 : 1⁴: Wordt mijn navolgers gelijk ook ik Christus navolg. Gal. 4 : 19: mijne kinderen terwille van wie ik opnieuw weeën doorma, totdat Christus in u gestalte verkregen heeft.

¹⁰⁾ De fundamentele fout van het bekende boekje van Thomas à Kempis: *De navolging van Christus*, bestaat daarin dat het het „navolgen" van Christus interpreteert als „nabootsing". De titel zegt dat reeds openhartig. Die ontleent de schrijver aan Joh. 8 : 12: Wie Mij volgt wandelt niet in de duisternis. Maar terwijl in de latijnse bijbel, die Thomas gebruikte, in den Schriftplaats duidelijk van „navolgen" wordt gesproken, geeft hij dat woord weer door „imiteren" „nabootsen". Men leest in dat boek dan ook zinnen als (II, XII) „Niemand voelt(!) zo van harte het lijden van Christus, als hij wien het overkomt zodanig (!) lijden te lijden". Dat is evenwel eeuwig onmogelijk!

¹¹⁾ Vgl. Kittel, *Theol. Wörterbuch*, IV, p. 676: Wenn Paulus sich selbst einen mimētes Xristou (Nachfolger Christi) nennt oder den Thessalonichern bestätigt, dass sie sich als mimētai tou kuriou (Nachfolger des Herrn) bewiesen haben, dann handelt es sich darum, dass er wie sie Gefolgsleute ihres himmlischen Herrn sind. Auszuscheiden hat daher der Gedanke an eine Nachahmung der irdischen Lebens Jesu in einzelnen Zügen oder nach seinem Gesamteindruck, gleich ob er sich um eine mehr äussere oder innere Nachahmung handeln soll. *Die Forderung einer imitatio Christi hat in den paulinischen Aussagen keine Stütze*. Auszuscheiden hat aber auch der Gedanke an Nachahmung als mystische Beziehung zum erhöhten Herrn. Mag die Gemeinschaft auch ein „Gleichgestaltet werden" einschliessen, so machen die hier in Betracht kommenden Stellen doch deutlich, dass man ein mimētes Xristou nur wird in der konkreten Bewährung des Gehorsams gegenüber Wort und Willen des Herrn. So ergibt sich, dass Paulus keine eigentliche Nachahmung Christus (und Gott) gegenüber kennt, sondern nur ein gehorsames Nachfolgen als Ausdruck der Lebens- und Willensgemeinschaft. (Michaelis).

¹²⁾ Dr F. W. Grosheide: *Het Heilig Evangelie volgens Mattheus* ², Kampen, 1954; p. 185: „In de Schrift wordt Jezus slechts op één wijze als voorbeeld gepredikt, n.l. op het punt van *zachtmoedigheid en lijdzaamheid*, Joh. 13 : 15; Fil. 2 : 5; Kol. 3 : 13; 1 Petr. 2 : 21. *Zachtmoedig en nederig van hart* (het centrum van het leven) snijdt niet alleen alle hoogmoed af, zegt ook, dat Jezus niets voor zichzelf vraagt en bereid is te geven wat Hij vraagt, 2 Kor. 10 : 1, bereid den toorn Gods te dragen, als dat nodig is om rust te brengen, Fil. 2 : 8." In het door Prof. Grosheide genoemde 2 Kor. 10 : 1 spreekt Paulus behalve van de zachtmoedigheid ook van de *vriendelijkheid* van Jezus.

En dan wel eerst op die vriendelijkheid.

Het viel mij reeds lange tijd geleden op, dat in de nieuwe vertaling van het Nieuwe Testament het woord vriendelijk en vriendelijkheid onderscheiden malen voorkomt.¹³⁾

Dat trof mij vooral daarom, omdat dat woord in onze kerkelijke wereld enigszins vreemd klinkt. Daarin horen we immers wel over „principiële”, „belijnde”, „stoere” mannen. Ook van „halve” en „slappe” broeders. Maar zelden of nooit van „vriendelijke”. Een „stoere calvinist” — die woordverbinding is ons vertrouwd. Maar wie sprak ooit van een vriendelijke calvinist? Zou een kerkeraad het als lof opvatten, als hij omtrent een te beroepen predikant het getuigenis ontving, dat deze broeder bijzonder vriendelijk is? Ik geloof het niet. Dat woord vriendelijk hanteert men toch immers alleen in verband met winkelfrouwen, kleuteronderwijzeressen en oude dames? Maar in de kerk en dan in verband met ambtsdragers? Neen, also doet men onder ons niet.

Maar of we het goed vinden of niet — het woord vriendelijk komt in onze bijbel voor. En het is een woord, dat een goede weergave is van wat de bijbelschrijvers met het origineel bedoelden. Paulus houdt alle gelovigen met klem voor, dat hun vriendelijkheid alle mensen moet bekend zijn. (Phil. 4 : 3). De leden der gemeente moeten vriendelijk zijn en alle zachtmoedigheid bewijzen jegens alle mensen. (Tit. 3 : 2). Jakobus predikt het door alle eeuwen heen, dat de wijsheid, die van boven komt, vooreerst rein is en voorts vreedzaam, vriendelijk, vol goede vruchten, onpartijdig en ongerijmd (3 : 17). In het bijzonder bindt Paulus het de gemeenten op de ziel, dat de ouderlingen welke zij zullen verkiezen, vriendelijk moeten zijn (1 Tim. 3 : 3). En als hij de gemeente van Corinthe vermaant, dan doet hij dat met een beroep op de zachtmoedigheid en vriendelijkheid van Christus (2 Kor. 10 : 1). Daarmee wil Paulus drie dingen zeggen. Vooreerst dat onze Heiland zelf altijd en jegens allen zachtmoedig en vriendelijk is. Vervolgens, dat Paulus bij zijn optreden in de gemeente Christus daarin wil navolgen, dat ook hij steeds vriendelijk en zachtmoedig spreekt en handelt. Want doet hij dat niet, dan vertoont hij niet de gestalte van Christus, dan wijkt de Heiland van hem en is hij in zijn optreden Diens instrument niet. En ten slotte roept Paulus met deze woorden zijn lezers op eveneens deze vriendelijkheid en zachtmoedigheid in praktijk te brengen in hun omgang met de broeders en speciaal bij het horen naar zijn vermaningen.

Wat wil dat woord vriendelijk nu precies zeggen?

Wel, het wordt gebruikt in antithetisch verband met het stipte toepassen van het formele recht, het handhaven van de letter der wet. De griekse denker Aristoteles stelde tegenover de mens, die altijd en tot de laatste consequentie toe „het recht” wil toepassen en speciaal dat recht voor zichzelf opeist, de vriendelijke mens. Zo'n vriendelijke mens is de wijze en goede mens, die inziet, dat iets dat strikt naar de wet en zo tot het einde toe „rechtvaardig” is, tegelijk en juist daarom volkomen mis, ja, zelfs zeer slecht kan zijn. De grieken hadden het reeds door, dat als men de verhouding tussen de mensen, de menselijke samenleving wil laten beheersen door de rechtlijnige en consequente toepassing van „het recht” en „de wet” die samenleving een hel wordt.¹⁴⁾

¹³⁾ Men vindt ze resp. in Matt. 5:25; Hand. 18:17; 27:3; 28:7; 1 Cor. 4:13; Ef. 4:32; 1 Thes. 2:7; 1 Tim. 3:3; 2 Tim. 2:24; Tit. 3:2; Jak. 3:17; 1 Petr. 2:18; — op deze plaatsen het bijvoegelijke naamwoord of bijwoord — en 2 Cor. 10:1; Gal. 5:22; Phil. 4:5. Het griekse woord, dat ik in mijn toespraak speciaal op het oog had, nl. epieikēs en epieikeia, vindt men in de met cursieve letter aangegeven plaatsen. In de andere is vriendelijk de weergave van andere Griekse woorden.

¹⁴⁾ Walter Bauer, *Wörterbuch* 4 geeft als equivalent van epieikeia: Nachsicht, Milde en van epieikēs: nachgiebig, milde, gütig. Zie verder Preisker in: Kittel, *Wörterbuch II*, 585 v. En Trench, *Synonyms*, (Grand Rapids 1953), pag. 154: It expresses exactly that moderation which recognizes the impossibility cleaving to all formal law, of anticipating and providing for all cases that will emerge, and present themselves to it for decision; which, with this, recognizes the danger that ever waits upon the assertion of legal rights, lest they should be pushed into moral wrongs, lest the 'summum jus' should in prac-

In de Schrift krijgt nu dat woord vriendelijk een eigen stempel, een eigen inhoud. Het brengt tot uitdrukking, dat in de verhouding tussen de broeders, dus in de gemeenschap der heiligen, iets anders dan het formele recht, de letter der wet, en wel de vriendelijkheid, het samenwonen en samenleven beslissend moet bepalen.

Het centrale en fundamentele van deze vriendelijkheid is nu dit, dat ze teruggaat op God. Als God in zijn omgang met zijn volk op zijn recht stond, waar zouden we blijven? Maar God doet dat niet. Hij is vriendelijk jegens zijn volk. Hij vergeeft. Hij houdt rekening met onze zwakheden. Zijn dragende, begrijpende, vergevende liefde doortrekt en beheerst heel zijn omgang met zijn soms zo dwaze en zondige kinderen.

Welnu deze vriendelijkheid vraagt God ook van de gelovigen. Ze zullen vriendelijk zijn tegenover elkaar en tegenover hen die „buiten” zijn. Dat moet fundamenteel hun gedrag en omgang bepalen.

Het is moeilijk, zo schreef een engels auteur in zijn bespreking van dit woord, dat goed te vertalen. Maar het is niet moeilijk in te zien, dat er aan dat wat het aanduidt een schreeuwende behoefte is. Wij leven in een maatschappij waarin de mensen steeds staan op hun wettelijke rechten. Waarin ze alleen maar willen doen wat zij gedwongen zijn te doen. En waarin zij er op uit zijn anderen te laten doen waartoe zij hen wettelijk kunnen dwingen. Telkens weer hebben we het gezien, dat gemeenten werden uiteengescheurd door twist en in tragische ellende werden gestort, omdat mannen en vrouwen, commissies en rechtsprekende instanties zich aan de letter van de wet vastklampten. Wanneer een kerkelijke vergadering bijeenkomt en het boek met kerkelijke verordeningen prijkt op in het oog vallende wijze op de lessenaar van de voorzitter, dan is de misère vlakbij. Er zou een nieuwe wereld oprijzen in maatschappij en kerk als de mensen er mee ophielden hun gedrag te baseren op de wet en op wettelijke rechten en God baden hun vriendelijkheid te schenken.¹⁵⁾

Men zou bijna geloven, dat deze engelsman ook in onze kerken had rondgekeken. Dat zal wel niet het geval zijn geweest. Maar wat hij over de vriendelijkheid opmerkt is raak en heeft ons zeer veel te zeggen.

Zachtmoedigheid

Ik kom nu tot het tweede aspect in het navolgen van Christus, namelijk de zachtmoedigheid. Wanneer we ons daarop bezinnen, moeten we dicht in de buurt blijven van de vriendelijkheid. Want die twee zijn nauw

te prove the 'summa injuria'; which, therefore, urges not its own rights to the uttermost, but going back in part or in the whole from these, rectifies and redresses the injustice of justice.... Aristotle.... sets the akribodikaiois, the man who stands up for the last little of his legal rights, over against the epieikēs.... This aspect of epieikeia, namely that it is a going back from the letter of right for the better preserving of the spirit, must never be lost sight of.

¹⁵⁾ William Barclay, *A new Testament Word-book*, London z.j.s.v.: The basic and the fundamental thing about epieikeia is that it goes back to God. If God stood on His rights, if God applied to us nothing but the rigid standards of law, where would we be? God is the supreme example of one who is epieikēs and who deals with others with epieikeia. It may be hard to translate this word, but is it not hard to see the clamant need of the quality which it describes. We live in a society where men insist on standing on their legal rights, where they will do only what they are compelled to do, and where they desire to make others do all that they can compel them to do. Again and again we have seen congregations torn by strife and reduced to tragic unhappiness because men and women, committees and courts stood on the letter of the law. When a congregation's governing body meets with a copy of its Church book of laws prominently displayed on the chairman's table trouble is never far away. A new world would arise in society and in the Church if men ceased to base their actions on law and on legal rights and prayed to God to give them epieikeia. Luther vertaalt epieikeia met „Lindigheid”. En hij schrijft daarvan o.a. „Mein Mut ist zu fröhlich, als dasz ich jemandem könnte herzlich feind sein.” Dr Werner Boor, die dat woord van Luther citeert schrijft daarbij: „Wer selbst voll Freude ist, macht gern auch andern Freude, gibt gern ab, verzichtet gern auf Ansprüche und Rechte”. *Die Briefe des Paulus and die Philipper und an die Kolosser* Wuppertal 1957, bij 4:5.

verbonden, ja, zelfs onafscheidelijk van elkaar.

Om alle misverstand af te snijden wijs ik er eerst op, dat zachtmoedigheid zeker niet is een zekere onverschilligheid, gelatenheid of indolentie ten aanzien van wat met ons en om ons heen gebeurt. Ze is nog minder een zwakheid van karakter, welke ons er toe brengt de dingen maar te laten gaan zoals ze gaan en werkeloos te blijven toekijken als rondom ons in kerk en wereld zonde en verderf uitbreken. Zo iets is eerder het tegenovergestelde van zachtmoedigheid. Merkwaardig is, dat lieden, die in de genoemde ondeugden uitblinken, dikwijls juist zeer gevoelig worden geraakt als het eigen ik of de eigen eer worden aangetast. Dan zijn ze allerminst indolent! Dan slaat de vlam van hoogmoed en geprikkeldheid hoog bij hen uit en worden ze soms wild agressief.

Neen, zachtmoedig zijn die mannen en vrouwen, voor wie God en Jezus Christus, het Koninkrijk en de Kerk, alles zijn geworden. Die daarom, om zo te zeggen, alle dingen van God uit bezien en taxeren. De eigen gewichtige „persoon” is dan uit het middelpunt van hun leven weggeslagen. Wie zachtmoedig werd is zeer klein en onbetekenend geworden in eigen oog, want hij heeft God en Diens zaak in waarheid leren kennen. Het gaat hem daarom niet meer om gelijk krijgen of eigen recht handhaven. Hij is genezen van de prikkelbare gevoeligheid ten aanzien van eigen persoon en het eigen hoogmoedige en dierbare ik. Een zachtmoedig mens gaat zo geheel op in de worsteling om Christus na te volgen en aan Diens arbeid dienstbaar te zijn, dat hij zichzelf vergeet en het hem eenvoudig niet meer raakt als hij persoonlijk achteruit gezet, beledigd of bespot wordt. Want alle doen, laten, reageren, staat bij hem onder de leiding van het: wat komt het er op aan wat er hier met mij gebeurt — als ik maar iets van de liefde Gods en de barmhartigheid van Jezus Christus in mijn leven en werken mag openbaren!

Ongetwijfeld, deze zachtmoedigheid is in de wereld een grote dwaasheid. Is in een gemeenschap de geest der zachtmoedigheid niet volmaakt weerloos t.o.v. de bóze geesten, die daarin altijd rondspoken? Moet in het harde leven — en het kan ook in de kerk zo verschrikkelijk hard zijn! — de zachtmoedige mens het in de race naar omhoog niet glansrijk afleggen tegenover zijn koele, berekenende, doelbewuste, niet al te scrupuleuze concurrent?

Inderdaad dat is zo. Maar de zachtmoedige mens heeft iets, dat ver uitgaat boven het groot worden in kerk en wereld. Want hij is de vrije, innerlijk rustige en onbezorgde en vooral de liefdevolle en trouwe mens. Hij is niet dat krampachtige, onrustige, nerveuze mensje, dat altijd op zichzelf is georiënteerd, dat alle mensen en verhoudingen begluurt door het sleutelgat van het eigen kleine persoonsje. Neen, de zachtmoedige is in Christus verlost van het potsierlijk pedante, „natuurlijke”, eigen ik en van de éigen eer en zaak en hij staat zo in het licht en de ruimte Gods. Hij is door God verlost tot de dienst in het eeuwige rijk. Daarom doorziet hij de betrekkelijkheid van alle dingen en verhoudingen van deze wereld en schouwt nu naar zijn naasten met een blik vol begrip en medelijden en vooral met de wil om steeds de minste te zijn en altijd weer te vergeven.

Neen, deze zachtmoedigheid is geen slapheid of zwakheid. Want het verstaan en het vergeven van het kwaad, dat men ziet en ondergaat, wist niet de grens uit tussen goed en kwaad. Integendeel, het accentueert die juist sterker dan iedere andere houding of actie daartegenover. En het strijdt daartegen op geestelijke, en dus alleen goede en zeer krachtige, wijs. En zachtmoedigheid werpt evenmin een sluier over de waarheid Gods. Juist het tegenovergestelde! Ze plaatst die in het volle zuivere licht. Ze is er bovendien zelf een heldere weerspiegeling van.

Wie zou menen, dat zachtmoedigheid zwakheid of slapheid is, die moet wel zeer vreemd zijn aan de dingen van het koninkrijk Gods. Hij heeft nooit het bijbelwoord verstaan, dat wie zijn geest beheerst sterker is dan wie een stad inneemt (Spr. 16 : 32). Hij heeft ook nooit iets verstaan van Christus zelf. Want deze was de zachtmoedige bij uitstek. Onze Heiland heeft zich immers zonder enige reserve gegeven — ja, inderdaad Hij heeft Zichzelf gegeven — aan mensen van

wie Hij nooit anders dan onrecht, pijn, lijden, krenking ondervond. Christus heeft nooit teruggescholden als Hij gescholden werd. Hij heeft nooit bedreigd toen Hij leed. Hij gaf het alles over in de hand van zijn Vader (1 Petr. 2 : 23). En voorts heeft Hij altijd het waarachtig goede voor de mensen gezocht, verdiend, en het met oneindig geduld aan hen aangeboden en geschonken. Kortom. Hij heeft hen onvoorwaardelijk met de inzet van alles wat Hij was en is gediend. Zie: dat alles is nu zachtmoedig zijn!¹⁶⁾

Nederigheid

Ik noemde zo juist reeds het derde moment in het vertonen van de gestalte van Christus. Dat is de nederigheid, die zich speciaal concretiseert in het dienen.

Het is onmogelijk in een kort bestek de volheid, de diepte van het christelijk gebod om te dienen ook maar bij benadering aan te duiden. Ik kan er hier en nu alleen maar even op wijzen.

Ik wil dat doen door uw aandacht te vragen voor twee dingen.

In de éérste plaats hiervoor, dat Jezus Christus naar eigen getuigenis gekomen is om te dienen. Met deze term heeft Hij zelf zijn ganse arbeid meermalen getypeerd. Ik ben niet gekomen, zo sprak Hij eenmaal, om Mij te laten dienen, maar om zelf te dienen en mijn ziel, mijn leven te geven als losprijs voor velen (Matth. 20 : 28; vgl. Marc. 10 : 45; Luc. 22 : 26 v.).

Met deze geweldige woorden tekende Christus inderdaad zijn ganse werk kort en duidelijk als dienen, als dienen-zonder-meer; als volstrekt en restloos dienen. En Hij heeft dat dienen zo radicaal en totaal opgevat en in praktijk gebracht, dat Hij daarbij het grootste heeft gedaan van wat een mens doen kan. In zijn dienen, om ten volle dienaar te kunnen zijn, heeft Hij zijn leven overgegeven in de dood, in de eeuwige. Radicaler en verschrikkelijker kan het niet.

Om klaar en concreet te zien wat dat dienen van onze Heiland betekent, moet ge eens even letten op wat Christus bij het „laatste Avondmaal” deed.

Juist toen Christus in dat Avondmaal met het breken van het brood en het geven van de wijn gezworen had voor zijn discipelen de eeuwige dood te zullen ingaan; juist toen Christus in de tekenen van brood en wijn zich bij voorbaat aan de zijnen als de Gekruisigde en Gevloekte had gegeven ter verzoeving van al hun zonden, brak onder de discipelen die goddeloze en krankzinnige en áltijd nieuwe strijd los over de vraag wie onder hen de meeste zou zijn. In die twist proeft Christus de oerovertredding der mensen, de anti-christelijke zonde, dé zonde van „deze wereld”. Want Hij zegt: De koningen der volken voeren heerschappij over hen en hun machthebbers worden weldoeners genoemd. Doch gij niet also, maar de eerste onder u worde als de jongste en de leider als de dienaar. Want wie is de eerste: die aanligt, of die dient? Is het niet, die aanligt? Maar Ik ben in uw midden als dienaar (Luc. 22 : 25—27).

Maar wanneer de Heiland dit gezegd heeft, doet Hij ook wat. Hij gaat wat Hij zei in praktijk brengen, vervullen met de daad. Want juist dan maakt Hij zich ten volle tot een slaaf, tot dé slaaf van zijn discipelen en in hen van de ganse wereld. Hij doet zijn kleed af, omgordt zich met een doek en kruipt dan aan de voeten der discipelen rond om hun de voeten te wassen. Neen, onze Heiland buigt zich niet in medelijden tot de discipelen neer. Wie zich tot mensen neerbuigt, blijft hoog boven hen staan! Hij blijft op het voetstuk waarop hij stond. Neen, Jezus gaat inderdaad ónder zijn discipelen staan. Hij wordt, Hij máákt zichzelf, tot de minste van hen. Tot de minste, verachtste en kleinste van alle mensenkinderen.

En zie, als dat gebeurd is — en daarmee kom ik tot het tweede van wat ik zeggen wilde — zegt onze Heiland: Begrijpt gij wat Ik u gedaan heb? Gij noemt Mij Meester en Here, en gij zegt dat terecht, want Ik ben het. Indien nu Ik uw Here en Meester, u de voeten gewassen heb, behoort ook gij elkander de voeten te wassen; want Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk Ik u gedaan heb. Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, een slaaf staat niet bóven zijn heer, noch een gezant bóven zijn zender. Indien gij

dat weet, zalig zijt gij, als gij het doet. (Joh. 13 : 12—17).

Onze Heiland heeft dus in en door dit radicale en totale dienen een „voorbeeld” aan zijn gemeente gegeven. En daarom behoort er geen zweem van twijfel over te bestaan dat dienen het typische karakter is van het leven der kinderen Gods. Dienen is het levensklimaat van de kerk. De grondwet van het koninkrijk Gods. Dienen altijd, overal en ten aanzien van allen. Jezus Christus leefde dat dienen altijd, maar bijzonder in de voetwassing, zijn gemeente voor. We spreken er wel eens van, dat deze of die — zelden noemen de mensen in dat verband zichzelf — de kerk „niet ziet”. Welnu, wie niet waarachtig in alles wat hij doet de broeders en hen die buiten zijn, dient, die ziet de kerk niet! Misschien heeft hij haar nog nooit gezien, ook al heeft hij ook een hoofd vol orthodoxe ideeën daaromtrent.

We zullen het daarom goed moeten weten: we zijn lid van de kerk, we kennen Christus en onze hemelse Vader en de gemeenschap der heiligen, in zoverre we waarlijk dienen.¹⁶⁾

Het is weer Calvijn geweest, de man die zo dikwijls voor hard, koud en bitter gescholden is, die speciaal dit moment in de prediking van Christus en de apostelen in het volle licht heeft geplaatst en ook zelf daarnaar heeft geleefd.

Aan zijn om des geloofs wil gevangen broeders, die martelende verhoren moesten ondergaan, dikwijls met de pijnbank kennis maakten en schavot of brandstapel voor ogen hadden schreef hij b.v.: Weest vooral bescheiden en zachtmoedig en probeert of ge de mannen die u verhoren niet kunt winnen. Niet alleen om hen zachter te stemmen, maar ook om hen tot gehoorzaamheid aan God te brengen.¹⁷⁾ De franse kerken bond hij op de ziel, dat wie voor ouderling gekozen zullen worden zich vóór alles vriendelijk en gematigd moeten gedragen. Bidt God, zo roept hij hun toe, dat Hij hen die tot dat ambt gekozen zijn leide door de geest van voorzichtigheid, vriendelijkheid, ijver, rechtvaardigheid.¹⁸⁾ En wanneer men Calvijn vraagt wat het

¹⁶⁾ Het griekse woord voor zachtmoedigheid en zachtmoedig is *praütēs* (*praotēs*) en *praus*. Walter Bauer, a.w., vertaalt het met: „Sanftmut, Freundlichkeit Milde” en *sanftmütig, freundlich, milde*. Trench, a.w. p. 156 schrijft over het verschil tussen *epieikeia* en *praütēs* o.a. „*Mansuetudo* (*protēs*) *magis ad animum, epieikeia vero magis ad exteriorem conversationem pertinet*.” Dat is een citaat van Estius. Hij voegt er deze omschrijving van Bengel bij: „*praotēs virtus magis absoluta, epieikeia magis refertur ad alios*. En Thomas Aquinas citerend wijst hij nog op twee verschillen: In *epieikeia* there is always the condescension of a superior to an inferior, while in *praotēs* nothing of the kind is necessarily implied. En: „the one is more passive, the other more active, or at least that the seat of the *praotēs* is in the inner spirit, while, the *epieikeia* must needs embody itself in outward acts.” Vgl. ook: Gerhard Heine *Synonymik*. u.s.w. p. 103, 194. Ik refereerde me speciaal aan de prachtige uiteenzetting van Fritz Rienecker *Praktischer Handkommentar zum Epheserbrief*, Neumünster 1934, p. 293. Men vindt de woorden *praütēs* en *praus* in het N.T. resp. in Matth. 5 : 5; 11 : 29; 21 : 5; 1 Petr. 3 : 4 en 1 Kor. 4 : 21; 2 Kor. 10 : 1; Gal. 5 : 23; 6 : 1; Ef. 4 : 2; Kol. 3 : 12; 2 Tim. 2 : 25; Tit. 3 : 2; Jak. 1 : 21; 3 : 13; 1 Petr. 3 : 15.

Beyer schrijft in Kittel, *Theol. Wörterbuch II*, p. 83: Jesu Dienstbegriff wächst heraus aus dem at. lichen Gebot der Nächstenliebe, das er aufgenommen und in Verbindung mit dem Gebot der Gottesliebe zum Innbegriff der gottgewollten sittlichen Haltung des ihm nachfolgenden Menschen gemacht hat. Damit reinigt Jesus den Dienstbegriff von der Verfälschungen, die er im Judentum erfahren hat. Dem Griechentum gegenüber bedeutet Jesu Stellung zum Dienen etwas völlig Neues. *Das Entscheidende ist, dass Jesus im Dienen geradezu die Haltung sieht, die den Menschen zu seinem Jönger macht*. Vgl. ook de studie van Schlatter „*Der Dienst des Christen in der älteren Dogmatik*” (Beiträge zur Förderung christlicher Theologie Erster Jahrgang, 1 Heft, 1897).

¹⁷⁾ Opera Calvini, XVIII, 661/62: Au reste daultant plus que vous voiez les ennemys de nostre seigneur Jesus se lever avec impetuosite, taschez de les gaingner par douceur et modestie, voire mesmes avec humilité, combien qu'ilz n'en soient pas dignes. Pour le moins ne leur donnez point occasion de se irriter en tout ce qui vous sera possible.

¹⁸⁾ O. C. XVII, 712: Mais vous avez à prier Dieu qu'il gouverne ceulx que vous avez commis à tel office par son esprit en prudence, douceur, zele et droicture.

voornaamste is in het leven des geloofs en de dienst van God, dan roept hij, Augustinus nasprekende, zijn leerlingen toe: Evenals die leraar der welsprekendheid, wien gevraagd werd wat het eerste was onder de regelen der welsprekendheid antwoordde: de voordracht; wat het tweede: de voordracht; wat het derde: de voordracht; zo zou ik, wanneer men mij vraagt naar de regelen van de christelijke godsdienst in de eerste, tweede en derde plaats en altijd maar door willen antwoorden: de ootmoedigheid.¹⁹⁾ En als Calvijn over de eenheid der kerk spreekt, iets waarnaar hij met heel zijn ziel hunkerde en waarvoor hij rusteloos arbeidde en streed, dan houdt hij zijn leerlingen voor, dat die nederigheid, die ootmoedigheid de eerste trap is, welke daar naar toe leidt.²⁰⁾ Het is met de kerk gedaan, zo riep hij eens uit als daarin de een méér wil wezen dan de ander.²¹⁾

Wanneer we de huidige kerkelijke situatie een beetje kennen, kan men deze woorden der Schrift, deze prediking van Calvijn alleen maar met zorg en beklemming lezen.

Want hoe was en is het niet vaak onder ons?

Hoevele harde, bittere, wondende woorden werden en worden er niet onder ons gesproken? Werden in de omgang met de broeders niet vaak geselen en schorpioenen gehanteerd? Was het soms niet tot stikkens toe benauwd in kerkelijke vergaderingen?

Och ja, men leefde in de overtuiging voor „waarheid en recht” te strijden. Maar men vergat maar al te veel, dat Christus' woord over de vriendelijkheid, de zachtmoedigheid en de nederigheid óók tot die waarheid en dat recht behoren! En men vergat, dat waar deze christelijke deugden niet voluit de verhouding tot de broeders en tot hen die buiten zijn beheersen, de Geest wordt bedroefd, Christus wegwijkt, God zijn genade inhoudt en alle arbeid in kerk en koninkrijk Gods met onvruchtbaarheid wordt gedoemd.

Vertienden we niet meermalen de dille en de komijn, terwijl we vergaten, dat het hart der wet is het oordeel: het in liefde beschouwen van de broeders; het beoefenen van barmhartigheid en het trouw zijn aan de naasten onder alle omstandigheden? (Matth. 23 : 23) ?²²⁾

Om de eenheid der kerk

Uitgaande van het feit, dat Jezus Christus zijn kerk vergadert en dat allen, die Hem

¹⁹⁾ Institutie II, II, 12. Calvijn spreekt hier van de *praecepta Christianae religionis*. Het origineel heeft voor ootmoedigheid: *humilitas*. Calvijn laat op de geciteerde woorden volgen: „En dan verstaat hij (Augustinus) onder ootmoedigheid niet, wanneer de mens, zich enig goeds bewust zijnde, zich onthoudt van hovaardij en trots (*superbia fastuque*), maar wanneer hij waarlijk beseft, dat hij iemand is, die geen andere toevlucht heeft dan in de ootmoedigheid, zoals hij elders verklaart.” En wat dan de concrete inhoud van de *humilitas* is blijkt uit deze zin: „Niemand vleie zichzelf: dat hij een satan is heeft hij van zichzelf, datgene waardoor hij gelukkig is heeft hij slechts van God.”

²⁰⁾ O. C. LI, 190: de unitate verba facturus erat. Primus autem gradus, quo ad eam perventur, est *humilitas*. Haec enim mansuetudinem ex se parit, quae nos deinde reddat patientes.

²¹⁾ Erwin Mühlhaupt, *Reformatoren als Erzieher*, Neukirchen, 1956, p. 71.

²²⁾ Dr F. W. Grosheide, *Het Heilig Evangelie volgens Mattheus 2*, Kampen, 1954, p. 348 zegt van deze Schriftplaats: „Het oordelen zal hier zien op het maken van onderscheid tussen de mensen. Men kan wel stipt de uiterlijke eisen der wet handhaven, maar men wordt onbarmhartig, als men er niet op let, van wie en hoe men iets eist, als men oordeelt zonder liefde, Joh. 7 : 24. Is dit de betekenis van (oordelen) dan sluit... *barmhartigheid* en... *vertrouwen*, het de mensen geloven als zij iets verklaren, er zich regelmatig bij aan, vgl. 12 : 7; 1 Tim. 1 : 5”. Calvijn schrijft: „Het oordeel staat hier voor recht en billijkheid, waardoor men ieder het zijne geeft, en jegens niemand bedrog pleegt noch iemand beledigt. De *barmhartigheid* gaat veel verder, en bestaat daarin, dat ieder zich beijvert den broederen met het zijne te helpen, ongelukkigen door raad en hulp het leed te verzachten, onschuldig verdrukten te beschermen, en de vermogens, welke men heeft, welwillend ten nutte van het algemeen aan te wenden. Het *vertrouwen* is niets anders dan onschendbare eerlijkheid, waarbij men niets met list, niets uit boosheid of om anderen lagen te leggen, onderneemt, maar allen in het onderling verkeer denzelfden eenvoud betracht, waarmede zij gaarne zelf behandeld worden.”

willen dienen, geroepen worden daarin zijn medearbeiders te zijn, wil ik nu een paar opmerkingen maken over onze roeping ten aanzien van die gelovigen, welke niet met ons aan één Avondmaalstafel aanzitten.

Het behoeft onder ons geen betoog, dat Jezus Christus zéér begeert, dat allen, die met een waar geloof in Hem zijn ingelijfd, ook in hun optreden in de wereld, en dan speciaal in hun kerkelijke gemeenschap en activiteit, hun eenheid in Christus metterdaad zullen beleven en openbaren. Christus heeft die eenheid van zijn Vader afgesmeekt als loon op zijn arbeid om instrument te zijn in de voltooiing van de door Hem verworven verlossing. Hij bidt immers om die eenheid, opdat de wereld geloven zal, dat God Hem gezonden heeft.

Het spreekt van zelf, dat deze worsteling om de eenheid geschieden moet in strikte gebondenheid aan het Woord Gods. Christus wil geen andere kerkelijke eenheid, dan zulk een, die gefundeerd is in de waarheid Gods. Hij bidt immers, dat allen één zijn, gelijk Gij, Vader, in Mij en ik in U.²³⁾

Ook inzake dit streven naar eenheid hebben de reformatoren, en dan weer speciaal Calvijn, ons een heerlijk voorbeeld gegeven.

Calvijn, de meest strenge en onverzettelijke in de leer, is tegelijk, ja, juist daarom — die leer roept immers hartstochtelijk tot die éénheid op! — de meest oecumenische onder de reformatoren. Ik wil speciaal op een paar aspecten van zijn strijd in deze wijzen.

Als Calvijn om de eenheid der kerk worstelt, dan is er in hem geen schijn te bespeuren van kerkelijk imperialisme. Hij haat dat met een volkomen haat. Evenmin als Calvijn weten wil van een eigen theologie, wil hij weten van een eigen kerk. Calvijn heeft de kerken, welke gaarne naar hem luisterden nooit opgevoed in de bewondering voor, en het zich vastboren in eigen gedachten en beschouwingen. Integendeel, hij heeft steeds van zich zelf af gewezen om allen naar Christus te dringen en naar het „eenvoudige” woord van God.

En zo is ook Calvijns strijd voor de eenheid der reformatische kerken nooit een pogen geweest om deze kerken er toe te brengen zich aan Genève te oriënteren b.v. door confessie, kerkorde en liturgie van Genève over te nemen. Zoiets lag ver buiten Calvijns bedoeling. Neen, het ging hem er om, dat de kerken der reformatie elkaar de broederhand zouden reiken in Christus, dat ze, over en weer, na toetsing van elkaars geloof, en na bevonden te hebben, dat dat in overeenstemming was met de Schrift, elkaar zouden erkennen als kerk van de Here Christus. Om daarna, als zelfstandige kerken, die gemeenschap en al dat contact te oefenen, welke met het oog op de ere Gods, het werk van Christus en de opbouw der gemeente noodzakelijk of gewenst zijn. Er is terecht op gewezen, dat de gereformeerde kerken in de wereld niet, zoals de Lutherse, algemeen geldende belijdenisgeschriften, laat staan één belijdenis, hebben.²⁴⁾ Neen, de zwitserse, franse, nederlandse, engelse en andere gereformeerde kerken hebben alle een eigen belijdenis, kerkorde en liturgie. Het kwam immers bij de kerkelijke eenheid alléén aan op geloof in het Woord van God. En in de veelheid van confessies enz. schitterde iets van de veelkleurigheid, welke Christus in zijn kerk tot openbaring wil brengen.

Wanneer we nu in de lijn van Calvijn willen blijven, en dat is naar onze overtuiging de lijn der Schrift, dan zal een streven naar kerkelijke eenheid nooit een streven mogen worden om anderen er toe te brengen zich

„bij ons” te voegen. Neen, het zal een worstelen moeten zijn om én zichzelf én de anderen te dringen tot een werkelijke, ook en vooral het gehele kerkelijke leven omvattende, gemeenschap in Christus. Dat is tot een gemeenschap, welke gefundeerd, gedragen, beheerst wordt door het woord van God. En we moeten daarbij zó zijn, zó handelen, dat we het allen kunnen toeroepen: Kom, ga met ons en doe als wij!

Bij het streven naar kerkelijke eenheid — en dat is een tweede opmerking, welke ik wilde maken — ging Calvijn uit van wat God reéds of nóg doet onder de kerkelijk gescheidenen en van wat deze zeggen te geloven en te belijden.

Ik wil in dit verband, en ter illustratie van wat ik zei, eerst iets opmerken over wat Calvijn over de roomse, de pauselijke kerk zegt. Zijn oordeel daarover is kortweg vernietigend. Die kerk is valse kerk. De paus is de antichrist. En iedere vergadering van deze kerk mist de wettige constitutie van de kerk.²⁵⁾ Maar terwijl Calvijn dit met alle kracht poneert en handhaaft, wijst hij er óók op, dat in die kerk nog enkele „voorrechten”, „sporen”, „overblijfselen”, „kentekenen” van de kerk zijn overgebleven.²⁶⁾ Daartoe behoort speciaal dit, dat God het verbond onder de pausgezinden heeft bewaard. Neen, niet in die zin, dat het door die pausgezinden gelovig werd aanvaard en bewaard. Daarvan was onder hen geen sprake. Maar wel zó, dat dat verbond steunde op eigen kracht en daarmee streed tegen de zonden van het volk. Het verbond bleéf onder hen, dank zij de zekerheid en standvastigheid van Gods goedheid. Want Gods trouw kan nooit door de trouweloosheid der mensen uitgewist worden. En tegelijk met dat verbond heeft God onder de roomsen ook het getuigenis van zijn verbond, namelijk de doop, bewaard. Door zijn woord geheiligd behoudt de doop in spijt van alle goddeloosheid der mensen zijn kracht.²⁷⁾ De franse confessie, een werkstuk van Calvijn, verzekert zelfs nadrukkelijk, dat onder het pausdom de doop naar zijn „substantie” is bewaard gebleven.²⁸⁾ Zelfs betoogt Calvijn, dat de paus en de bisschoppen wettig door God tot de regering der kerk zijn geroepen!²⁹⁾

Maar, en daar lette men goed op, Calvijn denkt er, na dat geconstateerd te hebben, geen moment aan om, naar een bekend procedé uit onze dagen, vrolijk uit te roepen: „Dit alles is er nog in de roomse kerk, het is daar dus nóg zo kwaad niet! We stoulen met de roomsen op één wortel!” Neen, Calvijn wijst er integendeel met aangrijpende ernst op, dat men zó God en zijn woord verachtte en zó grote goddeloosheid bedreef, dat van de kerk niet meer dan een „half verwoest gebouw” overbleef.³⁰⁾ En hij roept het bewogen uit, dat het oordeel Gods verschrikkelijk zal zijn, als men voortgaat zich te verzetten tegen die God, die ondanks alle ongerechtigheden toch nog blijft werken en roepen. Wat God nóg laat en nóg doet is geen grond om te verklaren: het is bij ons nog niet zo slecht. Neen het is een oproep tot bekering. Misschien zelfs wel de laatste.

Hoe Calvijn nu in zijn streven naar de eenheid van de reformatische kerken aansloot bij wat God doet en wat de mensen belijden, blijkt speciaal uit zijn worsteling om met Luther en de hem volgende kerken tot overeenstemming te komen.

²⁵⁾ Institutie, IV, I, 12. „Hoewel we dus de titel der kerk niet eenvoudigweg (simpliciter) aan de pausgezinden willen toestaan, loochenen wij daarom niet, dat er bij hen kerken zijn (ecclesias apud eos esse): maar wij twisten slechts over de ware en wettige regeling der kerk (de vera et legitima constitutione), die na de gemeenschap der heilige dingen (sacrorum) welke tekenen mogen zijn van de belijdenis, maar ook vooral in de gemeenschap der leer (doctrinae) bestaat.

²⁶⁾ praerogativa, vestigia, reliquiae, symbola, Inst. IV, II, 11, 12.

²⁷⁾ Institutie, IV, II, 11.

²⁸⁾ Art. XXVIII. Toutesfois pource qu'il reste encore quelque trace d' Eglise en la Papaute, et mesme que la substance du Baptisme y est demeurée: ioinct que l'efficace et vertu du Baptisme ne depend de ecluy qui l'administre.

²⁹⁾ O.C. XLV, 596: Ut demus rite ad ecclesiae regimen vocatos, frustra plus sibi arrogant quam se titulares esse ecclesiae praesules.

³⁰⁾ Institutie, IV, II: semirutum aedificium.

Zoals bekend is, heeft Calvijn zijn leven lang gewerkt, men kan wel zeggen: gezwoegd om de eenheid met de lutherse kerken tot stand te brengen. Voor Luther koesterde hij grote eerbied. Bekend is zijn woord: Zelfs al zou Luther mij voor een duivel schelden, dan kan ik hem toch de ere niet onthouden van hem te erkennen als een uitstekende dienstknecht van God.³¹⁾ En in zijn brief aan Luther, geschreven vlak voor diens dood schreef hij: Och, werd het mij gegeven om naar U heen te vliegen, opdat ik tenminste enkele uren van uw samenzijn genieten mocht. Evenwel, wat ons hier op aarde niet geschonken wordt, zal binnenkort, naar ik hoop, in het Koninkrijk Gods ons deel zijn. Vaarwel, hooggeleerde Heer, en zeer voortreffelijke dienstknecht van Christus, mijn altijd hooggeëerde Vader.³²⁾

Calvijn was er diep van overtuigd, dat al het mogelijke moest worden gedaan om met de kerken, die zich aan Luther oriënteerden, tot overeenstemming te komen. En hoe diep en oprecht het begeren naar deze eenheid was, bleek wel toen, na Luthers dood, een aantal van diens epigonen, speciaal Westphal en Heshusius met niets ontziend fanatisme de kloof tussen Wittenberg en Genève trachten te verdiepen en te verbreden. Wat ze tegen Calvijn zeiden was honend, wondend, zonder meer goddeloos. Om der wille van de vrede antwoordt Calvijn eerst niets. Maar als hij daar ten slotte toch toe overgaat, dan schrijft hij een boek waarin hij deze heren geducht de les leest. Maar het hoogtepunt ervan zijn uitspraken als deze: Wat men daartegen ook moge zwetsen: het is zeker, dat wij uit de ellendige verstrooiing van het pausdom niet door menselijke toedoen in die overeenstemming des geloofs zijn samengegroeid, welke er thans bestaat. Over de enige God en de ware en wettige eredienst van Hem; over het bederf van het menselijke geslacht; over het uit genade geschonken heil; over de wijze waarop de gerechtigheid wordt verkregen; over het ambt en de macht van Christus; over de boete en de beoefening daarvan: over het geloof, dat rustend in de beloften des evangelies, ons de zekerheid des heils schenkt; over het aanroepen van God en andere hoofdpunten des geloofs wordt bij u en bij ons dezelfde leer verkondigd. Wij roepen de éne Vader aan, vertrouwend op dezelfde Middelaar; dezelfde Geest van de aanneming tot kinderen is voor ons het onderpand van de toekomstige erfenis; met één en dezelfde offerande heeft Christus voor ons allen de verzoening verworven; in die éne gerechtigheid, welke Hij voor ons verworven heeft, vinden onze zielen rust en in hetzelfde Hoofd roemen wij. Zou het dan niet zeer wonderlijk zijn als deze Christus, die wij als onze Vrede prediken en die, nadat Hij oorzaak van de verscheurdheid heeft weggedaan, de verzoening tussen de hemelse Vader en ons heeft tot stand gebracht, niet óók zou willen bewerken, dat wij op aarde in broederlijke vrede met elkander leven? Wat zal ik er van zeggen, dat wij dag in dag uit onder hetzelfde vaandel tegen de Antichrist en zijn tyrannie, tegen het schandelijk bederf van de christelijke religie, tegen de goddeloze superstities en de ontheiliging van al wat heilig is, gestreden hebben? Het aarichten van scheuring onder hen, die in hetzelfde leger optrekken — nadat men zoveel tekenen van heilige samenbinding en deze zo duidelijk door God goedgekeurde overeenstemming in het geloof heeft weggevoerd — is niet minder dan goddeloze verscheuring van de leden van Christus. Het

³¹⁾ O.C. XI, 774: Saepe dicere solitus sum: etiam si me diabolus vocaret, me tamen hoc illi honoris habiturum, ut insignem Dei servum agnoscerem. Dat Calvijn ook terdege Luthers gebreken ziet blijkt uit verscheidene uitlatingen van hem. Op de geciteerde zin laat hij b.v. volgen: qui tamen ut pollet eximiis virtutibus, ita magnis vitiis laboret!

³²⁾ O.C. XII, 8: Utinam isthuc mihi, quo saltem ad paucas horas tuo congressu fruere, liceret advolare! ... Verum quod hic in terris non datur, ut spero, in regno Dei nobis continget. Vale clarissime vir, praestantissime Christi minister et pater mihi semper observando. Calvijn stuurde deze brief aan Melancthon met het verzoek deze Luther ter hand te stellen wanneer hem dat geschikt toeleek. Luther is zo spoedig boos, schreef Calvijn — Melancthon heeft de brief — hij kwam niet lang voor Luthers dood te Wittenberg — niet aan de geadresseerde durven geven!

²³⁾ Joh. 17:21-23. Calvijn schrijft hierbij: „Christus stelt het doel onzer zaligheid in het één zijn, en dat met recht. Want dat is de ondergang van het menselijk geslacht, dat het van God vreemd en ook onderling verdeeld en verstrooid is. Daartegenover bestaat dus de herstelling hierin, als het tot één lichaam in de rechte zin samengroeit, gelijk Paulus (Ef. 4:13-16) hierin de volmaking der kerk ziet, als de gelovigen onder elkander door een Geest samenhangen, en zegt dat hiertoe Apostelen, Profeten, Evangelisten en herders gegeven zijn, opdat zij het lichaam van Christus zouden opbouwen en herstellen, totdat het komt tot de enigheid des geloofs... Voorts zo vaak Christus spreekt over eenheid, laten wij bedenken hoe gruwelijk en vreselijk buiten Hem de verdeeldheid der wereld is.”

²⁴⁾ Wilhelm Niesel, *Das Evangelium und die Kirchen*, 1953, S. 147.

begunstigen of op enigerlei wijze te bevorderen van zo iets is zeer slecht.³³⁾

Calvijn heeft er terdege oog voor, dat één van de motieven van dit fatale offensief van de lutherse theologen tegen Genève zijn oorzaak vond in de dwaze verering, welke men in Duitsland en dan speciaal in Saksen voor Luther koesterde. Er ontstond om Luther zelfs een soort cultus. Men beschouwde hem als de engel uit Openb. 14 : 6. Men vergeleek hem zelfs met de Heiland en sprak van Luthers veroordeling door paus en keizer als over de „passio Lutheri”, het lijden van Luther. Men beeldde hem af met de duif van de Heilige Geest boven hem en getooid met een stralenkrans of het kruis van Christus. Westphal was een van de ergste van deze „Luther-zélateurs”. Hij was er van overtuigd, dat in Luther alle profetieën aangaande de tweede Elia, die komen zou, waren vervuld. Wittenberg was voor hem en zijn kornuiten een tweede Jeruzalem, van waaruit het heil over de ganse wereld moest uitgaan. En de kerken, welke zich niet in alles naar Luther richtten, misten de Heilige Geest en waren zonder meer ketters. Calvijn zegt van Westphal, dat hij zich achter Luther als achter het schild van Ajax verbergt.³⁴⁾

Wat in deze strijd een zo funeste rol speelde was het „zweren bij de meester”. Het was het onchristelijk, onkerkelijk en verderfelijke epigonisme dat in de kerk reeds zo onnoemelijk veel bedorven heeft. Het was inderdaad het epigonisme met de daaraan onlosmakelijk verbonden sectarisme en partijzucht.³⁵⁾

O Luther, riep Calvijn in deze strijd als in wanhoop uit, wat hebt ge toch weinig navolgers van uw uitnemendheid, maar zo heel veel naäpers van uw gewijde opgeblazenheid nagelaten.³⁶⁾

Ondanks deze bewogen oproep laait het vuur van het fanatisme der lutheranen steeds hoger op. Calvijn is gedwongen nog weer een geschrift in het licht te geven.³⁷⁾ Ook daarin gaf hij zijn tegenstanders er geducht van langs. Maar desondanks verklaart hij, dat hij altijd en zonder enige reserve tot verzoening bereid is. Op onwaardige wijze aangeprepen, zo besluit hij zijn verdediging, ben ik in dit geschrift zelf wellicht feller geweest dan ik wilde. Maar ik verklaar en beloof dat wanneer mij plaats en tijd voor een vriendelijke onderhandeling aangewezen wordt, ik onmiddellijk zal komen. En dan met een dergelijke vriendelijkheid des geestes, welke de zeer gewenste tot stand koming van de vrome en heilige eendracht niet in de weg zal staan. Want ik ben niet een man, die behagen schep in broedertwist. Evenmin ben ik iemand, die door de lofprijzingen van hen die het met mij eens zijn zo ijdel ben geworden, dat ik de strijd aangrijp als een middel om een overwinningspalm te veroveren.³⁸⁾

Zo worstelde, pleitte, smeekte Calvijn om de eenheid der reformatorische kerken tot stand te brengen. Het is hem niet mogen gelukken dit heerlijke doel te bereiken. De katastrofale breuk is gekomen. Misschien, waarschijnlijk, wel voor goed.

Maar in de strijd welke hij tot zijn dood toe voor de eenheid der kerk voerde blijkt duidelijk hoe dodelijk ernstig, én op welke wijze, hij die najoeg. Hij deed het met de inzet van alle krachten, door het zich en de anderen te dringen naar het woord Gods alléén,

³³⁾ O.C. IX, 50. Het geciteerde is het slot van de inleiding van de: *Secunda Defensio piae et orthodoxae de sacramentis fidei contra Ioachimi Westphali calumnias*.

³⁴⁾ Dr A. Eekhof, *Hoe heeft Calvijn over Luther gedacht?* in: Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis, Nieuwe Serie, deel XIV, p. 273 v.

³⁵⁾ O.C. IX, 49: *Fontes totius controversiae digito monstrare placuit, ex quibus pateret superbo magis adversae partis fastidio quam justa causa dissidium... rursus accendi.*

³⁶⁾ O.C. IX, 105: *O Luthere, quam paucos tuae praestantiae imitatores, quam multas vero sanctae tuae jactantiae simias reliquisti.*

³⁷⁾ O.C. IX, 137 v. *Ultima Admonitio Ioannis Calvini ad Ioachimium Westphalum.*

³⁸⁾ O.C. IX, 250: *Atque idem ego, qui indigne provocatus vehementior fui in hoc scripto quam ferebat voluntas, si mihi ad amicum disceptationem locus ac dies indictus fuerit, praesto me statim fore profiteor ac spondeo: et quidem ea animi lenitate praeditum quae optabilem piae sanctaeque consensionis successum non moretur. Neque enim is sum qui intestinis dissidiis oblecter, vel quem eorum qui mihi subscribunt gratulationes sic titillant, ut materiam palmarum ex certaminibus libenter captem.*

en door zichzelf volledig te verloochenen.

Wie dat alles overweegt, beseft, dat Calvijn de volle waarheid sprak toen hij eenmaal betuigde, dat hij graag tien zeeën zou willen oversteken om de eenheid der kerk te bevorderen;³⁹⁾ dat hij altijd zijn uiterste best zou doen, opdat niet door zijn schuld de kerk gescheurd en uiteengerukt zou worden⁴⁰⁾ en dat hij altijd naar de concordia der kerk had gestreefd waarin het heil der kerk bestaat.⁴¹⁾

Iets, ja véél van deze hunkering naar de eenheid der kerk vinden we ook in het werk van Schilder. Ook hij polemiseerde steeds met het oog op de eenheid der kerk.⁴²⁾ Ik denk dat zeggend speciaal aan zijn prachtige brochure „Ons aller Moeder”. Als de confessioneel-hervormden bij de herdenking der Afscheiding tot de gereformeerde kerken roepen: komt tot de éne avondmaalstafel, dan snauwt hij ze niet hoogmoedig af. Neen, dan antwoordt hij: Wijst ons die tafel, maakt die naar de U door God gegeven roeping gereed! En wij verzekeren U, als gij dat gedaan hebt, dan „zullen wij in de praktijk betonen, wat wij reeds lang konkreet belijden en erkennen, dat de éénheid van den Woorddienst zich ook heeft te openbaren in de éénheid van den sacramentsdienst. En we zullen de pluraliteit van de avondmaalstafels onmiddellijk numeriek gelijk maken met de pluraliteit van de Woordbedienings-plaatsen. Zoovele gij er stellen zult, zullen wij zoeken; en dus zullen wij u zoeken. Wij zullen ons geven, eerst den Heere (den Kurios), en daarna aan u, en aan alle anderen, die Hem erkennen „aan alle plaatsen”, niet van ónze eigenwilligheid, maar van „zijne heerschappij”. Wij zullen de belofte inlossen, die in de Acte van Afscheiding — en wij voegen er thans bij: en ook in de Acte van Vrijmaking — met bevende stem gegeven is”.⁴³⁾

En wat daartoe geschieden moet, zei Schilder overduidelijk met deze woorden: „Volhouden, wat waar is. Laten vallen, wat niet waar is. Maar dóórpraten. Dóórpraten... In Gods naam, — dóórpraten”.⁴⁴⁾

Ik weet het: de kerkelijke eenheid van hen die naar het onfeilbare woord van God willen leven lijkt op dit ogenblik verder af en meer onbereikbaar dan misschien ooit te voren. En dat terwijl de invloed en de resultaten der moderne eenheidsbeweging van maand tot maand groter worden. Want het woord, dat naar zijn wens op Schilders grafsteen werd gebeiteld is ook vandaag nog het gebed van onze verhoogde Heiland. En wij zullen dat met Hem meebidden, bedenkend dat hij aan het „orare” steeds het „laborare” wil verbonden zien.

Over onze jeugd

Ik moge ten slotte nog een paar opmerkingen maken over de jeugd. Ook al doet men niet mee aan de humanistische verheerlijking van de jeugd — het is toch een onmiskenbaar feit, dat uit haar de kerk der toekomst groeit. Daarom dienen we steeds in liefde op haar te letten. En daarom ook wil ik haar even ter sprake brengen nu we het hebben over de opbouw der gemeente.

Wat ik over de situatie der jeugd ter sprake wil brengen kan helaas niet opwekkend zijn.

Ik geloof namelijk, dat het er met de jeugd onzer kerken globaal genomen niet zo best voorstaat.

Ik wil enkele gronden noemen waarop dit oordeel berust.

Vooreerst dit. Bij het gesprek met aankomende studenten van onze Theologische Hogeschool hebben we reeds meer dan tien jaar merkwaardige ervaringen opgedaan. Het bleek namelijk dat bij deze jonge mannen de

³⁹⁾ O.C., XIV 314: *Quantum ad me attinet, si quis mei usus fore videbitur, ne decem quidem maria, si opus sit, ob eam rem traiecerem pigeat — De brief waarin deze woorden te vinden zijn, geschreven aan Cranmer, is zeer belangrijk om Calvijns hartstochtelijke begeerte naar de eenheid der kerken te leren kennen.*

⁴⁰⁾ O.C., XVI, 429: *semperque dabo operam, ne mea culpa scindantur et distraherentur ecclesiae.*

⁴¹⁾ O.C., XVIII, 158: *Iam estis experti quam variis, artibus instructus sit Satan ad insidias strenuendas, quo labefactetur sancta inter fratres concordia, in qua consistit ecclesiae salus.*

⁴²⁾ *Gedenkt uw voorgangeren.* Goes, 1952, p. 14/5.

⁴³⁾ „Ons aller Moeder”, Kampen 1935, p. 24.

⁴⁴⁾ Idem, p. 12.

kennis van en het inzicht in de Heilige Schrift en de confessie, enkele uitzonderingen daargelaten, zeer droevig, soms zelfs verbijsterend slecht was. Het kwam zelden voor, dat deze toekomstige predikanten de bijbel regelmatig lazen en van enig verstaan van en thuis zijn in de Heilige Schrift blijk gaven. Het gebeurt elk jaar, dat er onder deze jongelieden zijn, die de bijbelboeken niet kennen; niet één profeet kunnen noemen; niet weten b.v. waar de bergrede of andere bekende bijbelgedeelten staan; geen hoofdstuk of schriftgedeelte kunnen aangeven, waarin in het Oude Testament over de Christus wordt gesproken; met geen mogelijkheid kunnen zeggen wat Paulus in de brieven aan de Romeinen, de Galatiërs, de Efeziërs aan de gemeente voorhield — om van andere boeken en brieven maar niet te spreken. Van een omgaan en leven met de Schrift ontdekten we veelal zeer weinig. Ten aanzien van de kennis der belijdenisschriften stond het nog droeviger. Het kwam meermalen voor, dat men niet eens wist welke de drie formulieren van enigheid zijn, noch hoeveel artikelen de Ned. Geloofsbelijdenis telt en wat deze inhouden. Dat iemand een paar antwoorden van de Catechismus goed kende, was een opmerkelijk verschijnsel. Meermalen bleek dat jongelui, zelfs onder hen die reeds belijdenis des geloofs hadden afgelegd, de drie formulieren niet eens hadden doorgelezen. Het is mij in al de jaren, waarin dat onderzoek plaats vond, slechts een enkele maal overkomen, dat iemand zo ongeveer wist waar het in de vrijmaking om ging! Soms beschikte men wel over een zeker jargon, waarin enkele, laat ik maar zeggen: vrijgemaakte Satzen, werden gedebiteerd. Maar van een verstaan van de Schrift, geboren uit een intense en geregelde omgang daarmee, bleek zelden iets.

Nu betreft dit alles jongelui, die, en dat soms reeds lang, begeerte hebben predikant te worden. En hieraan denkend vraagt men zich als van zelf af: hoe zal dit bij andere toekomstige studenten uit onze kring zijn? En bij hen die niet student worden? Deze slechte voorbereiding voor wat het leven is, zal toch zeker niet iets zijn, dat speciaal toekomstige predikanten kenmerkt?

Ik wil in dit verband ook wijzen op wat zij, die in de arbeid der kinderbescherming betrokken zijn, zo langzamerhand aan de weet zijn gekomen. Die arbeid brengt in aanraking met veel gezinnen. Niet alleen met die waartoe de kinderen behoren waarmee de kinderbescherming rechtstreeks te doen krijgt, maar ook met veel andere. Over wat men zo te weten komt kan uiteraard niet in bijzonderheden gesproken worden. En men moet als men de ervaringen, welke bij dit werk werden opgedaan, overweegt, steeds oppassen voor generaliserende oordelen. Maar dat vooropgesteld, moet men toch constateren, dat de situatie van onze jeugd, als men op allerlei moeilijkheden, spanningen, conflicten en erger let, zeker niet veel beter is dan dat in andere volkskringen het geval is. Vaak openbaart zich bovendien rondom de in nood verkerende kinderen en gezinnen een pijnlijk gemis aan christelijke bewogenheid en barmhartigheid. Men ontdekt in de gemeente in haar houding tegenover deze kinderen en gezinnen maar al te vaak een gemis aan het leven uit en naar het Evangelie.

Een ander punt dat ik aanroeren wil is de toestand van en in de jeugdverenigingen. Neen, ik denk er niet aan het goede te miskennen, dat daarin wordt gevonden. De trouw en de toewijding, waarmee veel jongens en meisjes hun werk in verenigingsverband verrichten, is voor ons ouderen dikwijls beschamend. Maar terwijl ik dit met nadruk memoereer, moet ik er met even grote nadruk op wijzen, dat het ledental van onze jeugdverenigingen in een jaar of acht tot ongeveer twee derde van het oorspronkelijke aantal is teruggelopen. Dat wil zeggen: relatief zijn zij van alle christelijke jeugdorganisaties in ledental het meest achteruit gegaan. En wie zelf kinderen op jeugdverenigingen heeft weet wel hoe minimaal dikwijls de belangstelling is, hoe moeilijk het is tot een werkelijk grondig werken te komen en welk een inspanning het kost een paar nieuwe leden te winnen. In de grote gemeenten zijn er evenveel tientallen jongelui lid als er honderdtallen konden en moesten zijn.⁴⁵⁾

Neen, ik denk er niet aan onze jeugdverenigingen zonder meer voor onmisbaar te verklaren. Maar ik wil er wel met klem op

wijzen, dat de kennis en het inzicht en nog veel meer, dat onze jongens en meisjes op een goede jeugdvereniging kunnen opdoen, een onmisbaar stuk van hun geestelijke uitrusting is. En voorts, dat het zeer de vraag is of zij, die geen jongelings- of meisjesvereniging bezoeken met andere middelen de daarvoor geleden schade kunnen en zullen inhalen.

Het is, om het zacht te zeggen, niet minder dan een ramp, dat de bond van meisjesverenigingen juist nú het toch al zeer geringe contact met de bond van jongelingsverenigingen heeft verbroken. Wat moeten onze kinderen met dat nieuwe conflict beginnen? Wat moet dat in hen teweegbrengen bij de vele moeilijkheden, narigheden en spanningen welke ze reeds te verwerken kregen?

Hierbij komt nog een en ander, dat men telkens kan constateren. Hoe vaak heb ik in de laatste jaren niet én predikanten én ouders én ook catechisanten horen klagen over de belangstelling voor de catechisaties en de kennis der catechisanten. Het is een bekend verschijnsel, dat de bijbelkennis der catechisanten afneemt naarmate de lagere-schooltijd meer tot het verleden gaat behoren.

En voorts: wat leeft er in onze jongens en meisjes?

Zeker, er zijn daaromtrent ook veel goede dingen te zeggen. Speciaal van hen die tot de kleinere gemeenten behoren. Maar onlangs verklaarde een predikant van een onzer grotere kerken, dat in acht jaar tijd niet minder dan 150 van zijn catechisanten met de kerk hadden gebroken! Soms ook uit hen die hij tot zijn trouwe discipelen rekende. En dat om allerlei oorzaken.

Ja, hoe staat het geestelijk met onze jeugd? We schrijven principiële en degelijke en trouwe stukken tegen de film en zo. Maar vele van onze jongens en meisjes gaan naar de bioscoop, Met of zonder toestemming van de ouders. Een predikant die er een onderzoek naar deed kwam tot de ontvullende ontdekking, dat van een groep grotere catechisanten slechts één daar niet naar toe ging. En wat doen onze jongens en meisjes met de „ontspanningsavonden” enz. welke hun fabrieksdirecties enz. enz. organiseren?

Wanneer men met de meelevende jongelui nader in contact komt, stoot men bij hen vaak op een gevoel van lusteloosheid, van geërgerdheid, van onverschilligheid ten opzichte van het huidige kerkelijke leven. Met niet begripvolle ogen en onrustige harten horen ze van en over de vele ruzies, welke onze kerken teisterden en van de verbittering welke vele kerkmensen daarbij demonstreerden. Is dat de kerk, vragen ze droevig, woedend, teleurgesteld, verbitterd? Is dat de „ware” kerk? Ze hebben er ook zo weinig van ervaren, dat de kerk, naar het fijne woord van Schilder, een haard van liefde moet zijn, een moeder met zachte ogen.

En wee, wee, als de jongelui in de greep van querulanten, fanatici of maniakken geraken, en ook gaan „partij-kiezen”! Wat komt er dan van hen terecht?

Ik weet het, dat alles is niet opwekkend. Maar we moeten de waarheid onder de ogen durven zien. Nergens méér dan in de kerk moeten zelfgenoegzaamheid, het zichzelf of anderen ophemelen, de onwil tot voortdurende en meedogenloze zelfkritiek, worden verafschuwd als de pest. Pas als we de werkelijkheid zien en „aanvaarden”, is het mogelijk ook in deze nood iets te doen dat goed is in Gods oog.

Als je steeds met opgroeiende jongens en meisjes in contact staat én een beetje rondkijkt in de wereld; als je er besef van kreeg hoe deze kinderen op rauwe, verwarrende, schokkende wijze in contact komen met het perverse, geraffineerde leven van onze dagen; als je doorvoelt langs hoeveel kanalen een diep verdorven, ongelofelijk listige en betoverende „tijdgeest” hun hart tracht binnen te sluipen om ze voor goed te bederven — dan kan het je wel eens aanvlagen: is al dat gevecht over een interpretatietje van een onderdeel van een artikeltje van een kerkenroede niet een dwaze en belachelijke

vertoning tegenover ons schreeuwend tekort ten opzichte van onze jeugd.

Ja zo moeten we het zeggen: ons tekort tegenover de jeugd.

Want het is per se niet waar, dat de jeugd van vandaag slechter is dan die van voor twintig of veertig jaar. Neen, de gebreken van de jeugd zijn de gevolgen, én de weerspiegeling, van de zonden der ouderen. En als ik dat zeg denk ik b.v. aan de duizenden vrijgemaakten die, zoals Ds Roukema onlangs schreef, in korte tijd voor de kerk verloren gingen na hun emigratie naar Amerika. Of waren deze emigrerende kerkleden van minder allooi dan zij die thuis bleven?

Slot

Ik moet eindigen.

Nog één ding wil ik zeggen.

En wel iets over wat ons te doen staat.

Ik ben er daarbij van overtuigd, dat wat ik ga zeggen door sommigen als een dooddoener of „vroom” en waardeloos gepraat zal worden beschouwd. Misschien mompelen ze wel iets van vroomheids- en ootmoedigheidscultus of subjectivisme of zo. Zo'n reactie is dan tegelijk de duidelijkste indicatie van de eigenlijke nood en zonde waarin wij leven.

Wat ik zeggen wil is dit: zal er voor onze kerken nog toekomst zijn, dan zal alle prediking, alle ambtelijke arbeid, óók alle persarbeid, geconcentreerd moeten worden op één ding: Namelijk dat het bij allen komt tot de waarachtige **vreze des Heren**.

Dat wil zeggen:

tot een werkelijk gebroken zijn vanwege

onze grote zonde en schuld;

tot een werkelijk vechten tegen alle zonde, vooral tegen de ergste: de felle hoogmoed van het eigen hart;

tot een werkelijk kruisigen van ons vlees en een radicaal verloochenen van ons zelf;

tot een werkelijk willen dienen en de minste willen zijn jegens iedereen;

tot een werkelijk „los” komen van deze wereld, van het leven, van geld, goed, eer, vrouw, man, kinderen;

tot een in en boven dat alles leven uit Gods genade en voor Gods kerk en koninkrijk.

Een kerk gaat onder als ze de eenvoudigste, de eerste dingen vergeet, schreef Schilder eens.

Neen, ik zeg niet, dat wij er met dat alles zijn in betrekking tot onze concrete roeping in deze wereld. Maar ik zeg wel, en met alle nadruk, dat als dat alles niet in waarheid in ons is en heel ons leven draagt, doortrekt en beheerst alle studie, alle schrijven, alle preken, alle werken in de kerk, of in welke christelijke organisatie ook, verfoeilijk farizeïsme is.

Laten we twee dingen niet vergeten. In de eerste plaats, dat ook nu nog Gods woord geldt, dat alleen de vreeze des HEREN het beginsel van alle wijsheid is.

En voorts dat, naar Prof. Greijdanus meermalen uitsprak, de eigenlijke ellende der veertiger jaren haar oorzaak niet vond in leeruitspraken en kerkrechtelijke beslissingen, maar in een elementair gemis aan echte vreeze des HEREN.

C. V.

Totius' psalmvertolking

III

Het psalmboek van Totius is een vertolking, geen berijming. We zeggen dat niet, omdat het tot den goeden toon zou behoren, zulks te beweren, gelijk wel is ondersteld¹⁾; het is o.a. ook aangetoond in de Afrikaanse dissertatie van Dr. Jasper Lodewijk Steyn, van 1951, een boek dat als proefschrift als mislukt is te beschouwen²⁾, maar dat een verdienstelijke samenvatting geeft van den stand van het onderzoek van Totius' Psalmvertolking in Afrika en Nederland. Omdat dit gestencilde werk niet makkelijk te krijgen is, menen wij den lezer te dienen met een kort begrip van de hoofdgedachten die het biedt. Helaas is ons bestek te eng voor ook maar een kleine keuze uit het brede citatenmateriaal. Na een inleidend hoofdstuk over aard en karakter van de Hebreeuwse psalmen, en Psalmberijming als kunstsoort, volgt een uitvoeriger over de **Dietse Agtergrond**: de Franse oorsprong van de psalmberijming, en de vroegere Nederlandse bewerkingen die geringer of sterker invloed op Totius hebben gehad: van Datheen, Marnix, Revijs, Camphuysen, Vondel, en de „genootschappers” van 1773. Beide hoofdstukken zijn voornamelijk geörienteerd op het werk van de proff. Smit, Van Es en Heeroma. Een volgend over **Totius se vorming** tekent ons hoe deze in de psalmvertolking haar hoogtepunt bereikte. „Totius is deur sy lewe en deur sy digkuns bestem om hierdie nationaal- en persoonlik-religieuse inhoud so te belewe dat hy dit kon vertolk” (94). De innerlijke schuchterheid van zijn onpersoonlijke kunst die hem deed ontkomen aan het individualisme van zijn tijd, en zich bij voorkeur uitdrukte in de symbolische stijfheid met haar beide elementen: waarneming en **lering, was eerste voorwaarde** voor de psalmberijmer. De voor zichzelf niets eisende dienaar, wiens ziel bij de vertolking van het nationale en persoonlijke leed had meegeruist met het Hebreeuwse lied, vond hier in de zelfverloochening de zelfverwezenlijking. Taal, vers en beeld zijn allengs gezuiverd. Nimmer zocht Totius prachtige rhythmien, muzikale schoonheid of pracht van beelden. Zijn kunst is uiterst sober; de natuur is slechts beleefd als symbool van mensen- en zieleleven; beelden en concepties zijn vaak aan den Bijbel ontleend; de aanleiding is meest een of andere gebeurtenis, heel vaak een ramp. De rijpheid van zijn kunst voor de psalmberijming blijkt ook uit zijn mooie dichterlijke próza-vertaling van vele der

psalmen. Voor de poëtische vertolking heeft hij zijn kunstenaarschap verheugd ingezet en schoner winst bereikt dan ooit. De merkwaardige overeenkomst tussen het Afrikaanse en het Palestijnse landschap is door hem gezien en heeft zijn inleven een bijzondere kleur gegeven; maar het diepste geheim van deze kunst is toch dat de psalmen 's dichters woord tot God zijn geworden, nadat ze eerst waren Gods woord tot hem. Zo heeft hij de twee wezenstrekken van de Hebreeuwse psalmen: Bijbelse waarheid en poëtische schoonheid beide bewaard en het litteraire probleem der berijming een oplossing gegeven, waar ook de laatste versie van Hasper verre van verwijderd blijft.

Het vierde en belangrijkste hoofdstuk **Die Afrikaanse Psalmboek: 'n karakteristiek en waardering** vormt de kern van het boek. De bespreking van den vorm raakt hier slechts het primair-scheppend vermogen in zover van de melodie van het Nederlandse psalmboek is afgeweken; waar de oude vorm is behouden heeft geslaagde aanwending door beleving echter veelal ook geïnspireerde kunst gegeven. Een viertal redenen heeft Totius bewogen oude melodieën prijs te geven. Allereerst de ver voortgeschreden deflectie van het Afrikaans welke zich verzet tegen een strophe met louter slepende rijmen, zoals Ps. 23 die b.v. boud. Voorts de (al of niet vermeende) „onzingbaarheid” voor het kerkvolk; besliste voorkeur voor een andere dan de officiële Nederlandse berijming, als bij ps. 125 en enkele andere gevallen; ten slotte voorkeur voor een kortere strophe: ps. 10, 20, 104 e.a. Maar ook waar geen enkele vrijheid t.o.v. den overgeleverden vorm is gewaagd, heeft Totius op enkele uitzonderingen na de psalmen stuk voor stuk als een organische eenheid herdicht, waarvan elk onderdeel is opgenomen in den gevoelsstroom en gedrenkt met de stemming van het geheel (139). Met tal van voorbeelden wordt dit geïllustreerd. Mooi wordt ps. 49 geheel beheerst door de kerngedachte: de macht van den dood, met duidelijk dóórlopenden gedachtengang, waarbij de inhoud van de laatste vier verzen van elke strophe op natuurlijke wijze wordt voortgezet in de eerste vier van de volgende, prosodisch bevorderd door het aan de Nederlandse berijming ontleende gepaarde rijm. Ook de psalmen waarin een terugblik geworpen wordt op de geschiedenis van Israël, b.v. pss. 78, 105, 106, 107 zijn vanuit de sterk beklemtoonde centrale gedachte herdicht.

Sommige psalmen zijn prachtig herleefd als

¹⁾ Volgens de jongste opgaven telden de jongelingsverenigingen in Groningen, Enschede, Kampen en Spakenburg resp. 154, 103, 26 en 39 leden. Als de situatie in ons land in betrekking tot de jongelingsverenigingen net zo was als in deze steden zou het aantal leden van de bond 1610 zijn. Thans heeft die nog 2850 leden.

gelegenheidszangen: ps. 5 als gebed bij het morgenoffer; ps. 20 als gebed voor den koning die zijn offerande brengt vóór hij optrekt ten strijde; ps. 45 als huwelijkszang, feestelijker dan de ons vertrouwde, mede door levendig rythme, staand gepaard rijm, korter vers en strophe; ps. 81 als Isr. Paaszang; ps. 122 als pelgrimslid; en bijzonder mooi: ps. 134 als nachtelijke begroeting in beurtzang, van het volk en de priesters. — De „vullingen” zijn heel vaak gebruikt om de gedachte van den Bijbelsalm meer expliciet te vertolken, ook in den vorm van concrete beelden, zodat de Afrikaanse berijming voor den leek in vele gevallen een verklarend karakter heeft. Ook daar luistert Totius eerbiedig naar de Schrift.

(Wordt vervolgd).

J. BOSCH.

¹⁾ Rapport Nieuwe Psalmberijming... aan de Gen. Synode der Geref. Kerken in Nederlande te 's Gravenhage 1949, 8.

²⁾ Vergelijk de kritiek van prof. dr. Rob. Antonissen in het afrikaanse tijdschrift *standpunte*, Jg. IX, Nuwe Reeks 1954, pp. 53-56.

PSALM 134

Die volk:

*o Priesters wat voor God bly staan
Wanneer die sonlig ondergaan,
Wanneer die laatste straal verskiet —
o Loof die HEER in sang en lied!*

*o Hef vir ons 'n naglied aan
wanneer ons weer van hier moet gaan;
hef priesterlike hande en pleit
as alles rus in donkerheid.*

Die priesters:

*Die HEER se seen sal met u gaan,
en ons sal biddend voor Hom staan.
Hy wat beveel en — dit geskied,
Hy sal sy seen oor u gebied.*

*Laat, HEER, u seën op hul daal,
u guns uit Sion hul bestraal.
U wat beveel en — dit geskied,
wil, HEER, u seen oor hul gebied!*

PSALM 5

*o HEER, neem my gebed ter ore!
Kan ek die klare woord niet spreek —
U weet wat in my woel en smeek;
My sugte as spraak nog ongeboere,
Is nie verlore.*

*Ek roep om hulp, ek is onmagtig
die vleuels van my siel geknot
Maar U, my Koning en my God,
wees U my arme, tog gedagtig,
en reddingskragtig.*

*Wanneer die daglig straal oor rande
van skemerende berge neer,
dan bid en wag ek op die HEER.
Dan lê ek klaar my offerande
met will'ge hande.*

*o God, wat groot is van vermoë,
wat woon in smettelose lig,
U sal die goddeloosheid rig;
U kan die sondaar voor u oë
geensins gedoë.*

*U, HEER, verdelg die leuenspreker.
Hy wat sy hand met bloed bevlek
en gruwels met bedrog bedek —
hy terg, as snode wetverbreker,
die hoogste Wreker.*

*Maar ek, uit krag van u meedoë,
mag ingaan in u heiligdom,
tot voor u tempelwoning kom
met ware Godsvrees, voor u oë
diep neergeboë.*

*Lei my in u geregtighede
om my verspieders-wil, en baan
die pad waarop my voet moet gaan.
o Hoor my pelgrimsmôrebede;
Bewaak my skrede!*

*Hul mond is altyd onwaaragtig,
hul binnenst is op kwaad bedag,
hul keel 'n ope graf wat wag;
hul gladde tong, in woorde magtig,
is leuenagtig.*

*Waarom, o HEER, met hul geduldig?
Dis hemeltermers wat daar woel!
Verdryf hul van u regterstoel.
Hul leef in misdaad menigvuldig:
verklaar hul skuldig!*

*Maar laat in ewe blydskap lewe
wie by U skuil in veil'ge hut,
en laat hul juig, deur U beskut.
U Naam, grootmagtig en verhewe,
bied vreugdelewe.*

*Daar 's vreugde, want u mag bekroon
u seen is oor hul ryk en mild, [hul,
u sorg is om hul soos 'n skild,
u welbehae, HEER, beloon hul,
u guns verskoon hul*

En nu de mens zelf.....

Klaas J. Popma: „De zonde van Jan der Kindere”
Uitg. N.V. Zomer & Keuning, 1952
Prijis f 5.40. Nog verkrijgbaar.

VIII: De Zonde van Jan der Kindere

In zekere zin zouden wij Jan der Kindere een kind van zijn tijd kunnen noemen: er is veel onzekerheid in zijn karakter. Dit maakt hem in zekere mate boeiend. Vergeten wij niet dat de twijfelaar ons vaak meer boeit dan de figuur die altijd zeker is en wiens daden wij vooraf altijd kunnen berekenen — evenals het waar is dat er karaktervolle twijfelaars zijn en karakterloze mensen die heel beslist weten op te treden. Daarbij, mogen bij vele besliste mensen hun daden vast staan, hun motieven zijn soms voor ons verborgen, en de duidelijkheid dáárvan is soms omgekeerd evenredig met die der daden! Zelfs vertoont de twijfelaar, doordat hij vaak genoopt is zich dieper te bezinnen op zijn redenen en motieven, ook jegens zijn omgeving, uiteindelijk wel eens meer zieleadel, dan de-man-die-altijd-alles-weet! Het zijn deze zaken, wier veronachtzaming tot grote dwaling voeren kan, ik denk aan de vragen rondom het menstype van de Duitse Nazi en vooral van de specifieke Hitleriaan, en in het algemeen van vele Communisten.

Inmiddels lijkt Jan der Kindere als scheping wel een reactie op de na-Kuyperiaanse tijd, toen men alles zeker scheen te weten, en waarvan de Schilderianse School in sommige opzichten wel eens de uitloper schijnt te zijn.

Jan der Kindere heeft echter één prae: de suggesties die hij heeft, de dromen die hij koestert, zijn ten minste van hem zelf, en niet van een ander. In dit opzicht is hij menig mens vooruit geweest, en gelukkig, want hij heeft een leven van zestig jaren nodig gehad om eigen problematiek uit te strijden. Zijn strijd was aanmerkelijk verwarder geweest en had langer kunnen duren, wanneer hij eerst had moeten leren zien welke problematiek van hem zelf was, en welke problemen hem in feite waren opgedrongen, zoals het geval is bij de figuur van Ds Zwingelspaan in het boek „Mijn Vader, mijn Vader...”.

Jan der Kindere is twijfelaar qua karakterstructuur, en hij zal het altijd blijven. Het valt zijn vrouw Gerda trouwens op wanneer ze haar man eens zeer beslist ziet (pag. 64). Eigenlijk is zijn gehele leven, zoals Popma het tekent, één gedurige overweging. Daarbij komt nog dat Jan der Kindere ons wordt getekend met dromerige eigenaardigheden, onverwachtheden, die overigens volkomen in overeenstemming zijn met bepaalde onzekerheden van sommige twijfelaars.

Steeds overmant hem twijfel: hij twijfelt over zijn verhouding tot Nel, hij twijfelt inzake zijn belijdenis doen, hij twijfelt eraan of hij Gerda zal huwen, en hij twijfelt uiteindelijk heel lang inzake zijn zonde. „Voor Gerda stond de zaak heel anders. Ze had maanden geleden, namelijk in de trein, toen Jan voor het eerst haar naar het station had gebracht, uitgemaakt dat ze óf snel een afkeer van Jan krijgen zou óf stapelgek op hem zou worden. De afkeer kwam niet. Maar hij had iets vreemds, waar ze geen wijs uit worden kon. Dat verwonderde haar zeer; er waren niet veel mensen en dingen, waar Gerda Veldman geen wijs uit werd”. (pag. 51—52).

Dit korte fragment zou men de sleutel kunnen noemen van de in dit boek nimmer uitgesproken huwelijks tragedie van Jan en Gerda, die elkaar in diepste wezen nooit

volop leren verstaan. Het wordt een verlovingsaanvang zonder vuur (pag. 52—53), en ondanks zijn liefde voor zijn moeder vertelt hij haar niets van zijn verlovings (pag. 56) en wannéer hij dan eindelijk eens naar huis schrijft over zijn keuze, vermeldt hij in de brief niet eens de naam van het meisje (pag. 58). Nel ziet in dat Jan apart is en zij licht daar Gerda vertrouwelijk over in, en deze aanvaardt dat (pag. 58). Het is haar in dit boek schuil gaande grootheid, dat zij dit een leven lang aanvaard heeft, terwijl ze daarover bijna iedere dag haar kruis heeft gedragen. Het valt trouwens op dat soms blijkt welk een ondernemende en fijngevoelige vrouw ze is (pag. 174-onder).

Dat alles vormt de achtergrond waartegen een kleine fuga omhoog klinkt, waarvan het thema steeds meer bepalend voor het boek zal blijken te zijn, en achteraf bezien blijkt dit thema het grondmotief van heel het werk te zijn geweest. Het thema luidt: Nel — Gerda — Nel — Gerda. Het is door de schrijver tot en met de indeling van het boek vastgelegd. De schrijver had de delen van zijn boek óók kunnen noemen: Vader, Moeder, en naar Jan of Lineke en Jaapje. Maar de indeling luidt volgens de levensfuga van Jan der Kindere: Nel — Gerda — Nel — Gerda...

Dat de schrijver dit probleem heeft onder ogen durven zien, en het binnen Christelijk kader geplaatst heeft, is een niet geringe verdienste. En al moge de oplossing van zijn boek ons zwakker voorkomen dan zijn analyse, die analyse is in zoverre dan ook vertroostend, dat zij ons dieper inzicht geeft in de menselijke werkelijkheid zoals deze ook binnen Christelijk milieu doorleefd wordt.

Wanneer in dit boek het hoge woord *afgoderij met de medemens* er uit komt, en daarmee in feite het boek zijn einde heeft gevonden, ontkomt men niet aan de indruk dat hier een gesprek zou dienen aan te vangen. Want welke zonde hier nu in concreto aan de orde is, valt uit het boek niet op te maken. Dat veroorzaakt dat de ene lezer de hier gesignaleerde zonde te zwaar neemt, en daarmee het boek eigenlijk afkeurt, terwijl de ander de zonde, waar deze niet concreet omlind wordt, niet als essentieel thema kan aanvaarden.

We moeten inderdaad erkennen dat de schrijver een zonde suggereert, doch niet beschrijft, althans niet volgens de gebruikelijke methode. Dit lijkt ons heel gelukkig. Na de eindeloze romans over de gevallen meisjes, waaraan ons gereformeerde publiek zich jaren lang verlustigd heeft (zelfs Van Randwijk heeft dit thema nog eens opgevoerd in zijn „Burgers in Nood”) is het goed dat Popma iedere vulgaire sensatie buiten beschouwing laat. Wij moeten bij deze zonde werken als bij een vergelijking met een onbekende die onbekend blijft. Onbekend blijft de wezenlijke aard van de aangegeven zonde. In zoverre heeft Popma zijn probleemstelling zowel wijsgerig ingeluid als uitgeluid dat de door hem gesuggereerde zonde niet een bepaalde zonde is, zelfs niet een bepaalde huwelijkszonde, maar in feite *iedere mogelijke zonde* die kans krijgt binnen de hier beschreven psychische gestructureerdheid.

Wil men tot de diepte van dit boek en zijn probleemstelling werkelijk doordringen, dan is voor alles nodig een inzicht van de gestructureerdheid van de hier beschreven personen. Maar het zal menigeen bij het lezen gaan als in het leven: hoe meer wij weten van een persoon, des te meer ook ontgaat deze ons

vaak. En op zeker moment komt de vraag in ons op met wie wij te doen hebben gehad: met de persoon zelf of met zijn schaduw; was hij het zelf of slechts zijn warende schim? Om in vrede met de medemens te leven moeten wij soms niet al te veel van hem weten, want wij zijn beperkt in onze mogelijkheid tot het opbouwen van een mensbeeld waartoe veel gegevens behoren! Deze vragen en vraagstukken zijn, wanneer wij de mens in zijn diepte willen verstaan, niet onwezenlijk en niet fictief. Ze komen zelfs te pas bij de zelfprojectie. Vergeten wij niet dat de Hamlet van Shakespeare zich zelf tot schim werd, en heel de mensheid tot een schimmenspel uitriep!

Die dooreenwarring van droom en werkelijkheid, speelt zich wreed en geheimzinnig af in de verhouding van Jan tot Nel en van Nel tot Jan. Wreed vanwege wat zij zelf levenslang hebben moeten derven aan werkelijk geluk, maar ook geheimzinnig in wat ze omtrent hun onderlinge verhoudingen nooit hebben verstaan, bij tijden hebben vermoed, en in hoofdzaak slechts hebben gevreesd! „Nu wist hij wat het was: angst, niets dan angst. Waarvoor? Je kunt angst hebben en niet weten waarvoor. Onbestemde angst. Nooit had hij geweten hoe gruwelijk dat was”. (pag. 65). Er waait over heel dit boek een sfeer van onbegrepen en nooit ont-raadselde angst. We weten ons, dit lezende, in de eeuw van Heidegger en Sartre, waarin men angsten en huiveringen kent, zonder deze te doorgronden of ook maar te kunnen bedwingen.

De nuchtere lezer die het om een vlot lopend verhaal te doen is, zal fouten signaleren. Er is tussen Jan en Nel een aannemelijk gemaakte verdringing beschreven, maar het doet toch vreemd aan dat een meisje van tegen de twintig jaar en ouder, geen onderscheid ziet tussen de stiefbroer, waarmee ze in geen enkele graad van bloedverwantschap staat, en de geliefde! Het doet wonderlijk aan dat ze niet heeft vooropgesteld dat ze met Jan had kunnen trouwen, juist omdat hij haar broer niet was. Nimmer schijnt deze gedachte bij de ouders te zijn opgekomen. Hier eist de auteur wel zeer veel van de meegaandheid van zijn lezers! En dat inzake een jong meisje dat ter zelfder tijd uitzichtsloos verloofd was met Den Donkelaar, de wel heel ouwelijk getekende weduwnaar die in de dertig is. Hier wringt het boek en wordt het ons moeilijk gemaakt het langs elkaar heen redeneren en leven van Jan en Nel als een zuiver gevolg van onvermoede omstandigheden te zien. We kunnen de gang van het boek hier slechts verdedigen met de wetenschap dat juist de gevolgen van de psychische structuur de meest onvermoede wendingen kunnen nemen. En daarom, ook wie deze wissel in het boek met wat moeite passeert, kan de daarop gebouwde analyse met grote vrucht volgen en in zich opnemen.

Dat alles en ook de relatie van dat alles tot de zonde, die Popma suggereert maar niet concreet verstaanbaar maakt, wordt nog opmerkelijker door het feit dat Nel en Gerda zo goed met elkaar omgaan. In zijn angsten is Jan bij Nel, zelfs in de nacht voor zijn huwelijk (pag. 65) en later is het alsof Gerda haar huwelijk maar wat mooi praat (pag. 83). Het huwelijk is nauwelijks met een feest begonnen (pag. 65) en het heeft nooit een feest gekend; het wordt gekenmerkt door die zelfde moeheid, waaraan bijna alle beschreven mensen lijden. Doch het zeer opmerkelijke bij Gerda is dat er bij haar geen spoor van wrok is te ontdekken, dat er niet eens argwaan jegens Nel ontstaat. Het klinkt ons wat naïef maar overigens begrijpelijk in de oren dat Jan zich verwondert over die vertrouwelijkheid tussen zijn vrouw en zuster (pag. 159). Deze vertrouwelijkheid en wederzijdse oprechte genegenheid blijkt wel uit de geneeskundige hulp die Nel aan Gerda biedt, en waarvan de schrijver het doet voorkomen alsof deze beslissend is geweest voor de geboorte van het eerste gave kind dat ze in hun huwelijk ontvangen.

* * *

Ieder boek heeft zijn raadsel, en dit is in opzet steeds gelegen in de verhouding tussen de auteur en zijn stof die hij heeft gestalte gegeven in het boek. Het raadsel in dit boek is in feite een compositieraadsel: *de zonde*

van Jan der Kindere is omsluierd gebleven. Ook hier heeft de auteur afstand gedaan van de gangbare weg, maar ook hier heeft hij daardoor ruimte gemaakt voor andere facetten, die in het algemeen binnen de gereformeerde kring weinig of niet ter sprake komen: de menselijke verhoudingen onderling, en in het algemeen gesproken *de mens zelf*.

Maar dit alles heeft geen afbreuk gedaan aan de wezenlijke waarde van het boek, het heeft deze eer verhoogd. Want wie zal iemands concrete zonde meten en beschrijven naar behoren? Zonde kan naar de wereld bezien in beschrijving oneindig klein, en naar God toe bezien tevens oneindig groot zijn, en andersom. Popma heeft daarom de zakelijke beschrijving van de zonde van Jan der Kindere maar achterwege gelaten. Hij is echter doorgestoten naar de zin en de achtergrond van alle zonde: de afgoderij. En in dit boek wordt de afgoderij erkend in haar ware gedaante, zoals de Heidelberger Catechismus haar beschrijft in Zondag 34: „Afgoderij is, in de plaats van de enige ware God, Die in Zijn Woord Zich geopenbaard heeft, of naast Hem, iets anders verzinnen of hebben, waarop de mens zijn vertrouwen zet”. Hier in dit boek wordt ons de afgoderij getekend in de verfijnde, gecultiveerde vorm, waarover de échte zielszorger Arie Dist opmerkt: „Daar is altijd een beeld bij, dat we ons hebben gemaakt”. (pag. 202). De hier beschreven afgoderij is inderdaad zo verfijnd, zo verweven met de in Jan der Kindere's leven zich voordoende gebeurtenissen, dat het ons volkomen aannemelijk voorkomt dat ook hij zelf eerst langzaam zijn zonde verstaat en leert inzien. In een gesprek tussen Jan der Kindere en Ds. Arie Dist (die hier echter niet formeel ambtelijk optreedt, maar als vriend het hart van de vriend zoekt te benaderen!) wordt in concreto de tekst verwerkt die de auteur ook voorin zijn roman plaatste: „De werkmeester giet een beeld, en de goudsmid overtrekt het met goud, en giet er zilveren ketenen toe; die verarmd is, dat hij niet te offeren heeft, die kiest een hout uit, dat niet verrotte, hij zoekt zich een wijze werkmeester, om een beeld te bereiden, dat niet wankele”. Jes. 40: 19, 20 (pag. 202—203).

Wie een „oplossing” verwacht van de auteur in de gangbare zin des woords, komt bedrogen uit. Wie door héél het boek de vruchten niet heeft verworven, zoekt ze op de laatste pagina ook tevergeefs. Maar er klinkt onmiskenbaar Woordbediening door deze roman. Er vaart de hitte van het visioen door deze pagina's, in de vorm van een roman! Daarom is het zeer de vraag of de auteur ooit weer in staat zal zijn ons zulk een roman te schenken, want het visioen is gegrond op de gave van het zien, en niet primair op de gave der uitbeelding!

En zo er in deze roman dan geen oplossing in de gangbare zin des woords is, er is wel sprake van de vrede naar de norm des Woords. Dat is de vrede die er in beginsel al was en altijd is bij wie de diepste geloofswortel kent. De schijnreligie komt hier nergens in dit boek aan bod: ook de verheffing van de *middelen* (kerk, gebed, sacrament, ambt) worden als *mogelijke* afgoderij afgewezen, zo als Nel onderkent „dat ze de Here probeerde te commanderen en meer op haar gebed vertrouwd dan op Hem”. (pag. 66). Het beginsel der Reformatie „Ohne Papst zum Himmel nur durch Gnaden” is hier tot de laatste consequentie overal doorgevoerd: de personen strijden met elkaar en met God, en spreken met HEM via Woord en gebed, en langs geen enkele andere weg. Alle *mogelijke* kerkmagie, ambtsmagie en preekmisbruik, wordt hier niet eens bestreden, maar ligt buiten de gezichtskring van de auteur. En langs die smalle maar rechte weg van Woord- en gebedsgebruik komt de zelfopenbaring der zonde bloot te liggen voor de ogen van Jan der Kindere. Opvallend is in dit verband niet alleen de enorme Bijbelkennis die de beschreven personen eigen is, maar ook de wijze waarop deze Bijbelkennis geïntegreerd is in hun persoonlijk leven!

Een vermoeide generatie zal nooit boven eigen geest uitgetild kunnen worden. Popma heeft zijn visioen over deze generatie ten einde toe beschreven. Het is die vermoeidheid waarvan misschien niemand duidelijker dan Han G. Hoekstra sprak in zijn gedicht „Op een avond”:

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Gij zijt er op een avond, want een vrouw liet u ontglippen aan haar moede schoot, die onder pijnen opende en sloot — bitter of blij over wat komen zou.

Gij zijt er, en der avonden getal vermeerdert, en ge leeft tusschen wat leeft, bij mensch en dier, bij al wat adem heeft — bitter of blij over wat komen zal.

Ge zijt er, en het leven leert zijn leer, ge stoot er overal op goed en slecht, op dingen waar men tot het eind voor vecht. En op een avond zijt gij er niet meer.

Het heeft geen zin om vermoeden met woorden te weerleggen, het is slechts de vraag waar de vermoede zijn laatste rust vindt, en de beantwoording van deze vraag is even concreet voor de vermoede als voor de sterke, die eens óók vermoed zal zijn.

De vrede die alle verstand, ook alle soort van verstand en alle gebruik van verstand, ja zelfs het Christelijk verstand te bóven gaat, verschijnt op de laatste pagina van het boek als een drinkbeker der dankzegging in dit boek vol bitterheden, wanneer de schrijver het einde van dit boek doet samenvallen met het levenseinde van het ongelukkig dochttertje Lineke.

Ik heb gemeend niet uitvoerig op haar in te moeten gaan. Hier is menselijk leed dat wij nauwelijks met woorden en gedachten kunnen benaderen op diep begrijpende wijze door de auteur in woorden weergegeven. Men wijze ons een boek in de Nederlandse letterkunde, waarin dit menselijke leed zo realistisch en huiveringwekkend wordt beschreven als hier. En als dan eindelijk het bericht van haar sterven, na jaren lijden binnenkomt, citeert Popma een eenvoudig kinderversje:

„Daarboven juicht een grote schaar
Van kinderen, voor Gods troon,
Daar klinkt hun lied: de Heer zij prijs,
Die aan het kruishout stierf,
En in het hemels paradijs
Een plaats voor ons verwierf”.

Maar binnen het raam van dit boek, dat zwaar gaat van zonde en ziekte, is het gouden poëzie, omdat wij de hemel zien open gaan, óver Jan der Kindere en reeds vóór Lineke. Wat kunnen eenvoudige versjes dan schoon zijn, omdat ook in de nood van het mensleven de eenvoud van het Evangelie zo aangrijpend is.

Hier wordt aan het eind van deze roman in kinderlied de overwinningszang aangeheven van het boek Hosea, als de zonde onderkend en weggedaan is: „Efraïm, wat heb Ik nog met de afgoden te doen? — Ik verhoor hem en zie hem aan. — Ik ben als een altijd groene cypres, aan Mij is uw vrucht te danken”. (14: 9).

(Slot volgt).

G. PUCHINGER.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Onze gevangenen

Op verzoek van de Redactie zet ik er mij toe, een paar artikeltjes te schrijven over de Reclassering. Ik doe dat graag, al zou het alleen maar zijn, omdat ik langs deze weg misschien nog iets goeds zou kunnen bereiken voor onze gevangenen.

Niet waar, als we van Reclassering spreken, richten onze gedachten zich direct tot hen, die veroordeeld werden, enkele dagen of weken, of maanden, of jaren in de gevangenis door te brengen als vergelding voor een door hen begane misdaad; tot de gevangenen dus.

Met opzet plaatste ik boven dit eerste artikel: **Onze gevangenen**. We zijn zo gewend hen te beschouwen als mensen, met wie wij, althans zo lang zij opgesloten zijn — trouwens ook nog wel na hun invrijheidsstelling — niet te maken hebben. Het is ons eigenlijk te min, met hen, die door een rechterlijk vonnis buiten de gemeenschap werden gesloten, van doen te hebben. We achten ons, fatsoenlijke, deugdzaame christenmensen daarvoor te hoog. Weggesloten als ze zijn achter dikke muren en getraliede vensters, laten wij hen heel gemakkelijk aan hun lot over. Zelfs als we een gevangenis passeren, vinden we het maar wat goed, dat de Justitie dat uitschot der maatschappij, tegelijk een voortdurende bedreiging van de maatschappij, in verzekerde bewaring heeft gesteld, in een gebouw, dat enkel door zijn somber uiterlijk al onze afschuw opwekt en ons onze schreden doet verhaasten en ons in ons zelf doet spreken: „Neen, daar hoor ik niet thuis; en daar blijf ik wel buiten; die daar zitten, hebben het er zeker naar gemaakt, om achter slot en grendel te worden gezet; met die mensen behoef je geen medelijden te hebben”. En we halen weer verzuimd adem, als we het gebouw gepasseerd zijn!

En wie is er onder de voorbijgangers, wiens hart bewogen is met al het leed en al de jammer, dat daar geleden wordt, gefolterd als deze gevangenen zijn, door een telkens uitgestelde hoop, door een verterend heimwee; door de wroeging, nooit weer goed te kunnen maken, wat ze eenmaal verknoeid hebben; door een uitzichtloze toekomst; door een schrijnend gemis aan alles, wat hun leven vroeger vol en mooi maakte!

Zelfs wij, gelovige Christenen, maken daarop geen uitzondering. Zelfs onder ons wordt er nog wel eens over de gevangenen gesproken in deze zin: „ze moesten ze nog veel strenger aanpakken en behandelen; tegenwoordig maken ze er een gezellig pension van, waar de gevangenen zonder zorg kunnen leven, en alles gratis; zij hebben er nog veel te veel vrijheid; gezien al de ontvluchtelingen”. Maar wie onder ons heeft een goed woord voor hen over? Hoe vaak hebt U, waarde lezer, hen in Uw gebed de Here opgedragen? Hoe vaak wordt in de samenkomsten der gelovigen voor hen gebeden? Nog wel voor zieken thuis en in de ziekenhuizen; wel voor zeevarenden, voor militairen, voor het barmhartigheidswerk, enz. enz. Maar zelden of nooit voor de gevangenen.

En toch zijn het **onze** gevangenen!

Neen, het is geen andersoortig, geen mindersoortig geslacht, dan wij allen zijn; ze zijn ons in alles gelijk; mensen van vlees en bloed; als wij in zonden ontvangen en geboren; van nature als wij geneigd God en de naaste haten; onbekwaam tot enig goed, en geneigd tot alle kwaad.

Daar loopt geen scheidslijn door ons menselijk geslacht: aan de ene kant de boeven, die eens of meermalen in gevangnissen zuchten; en aan de andere kant wij, die nog nimmer gevangen zaten en er van overtuigd zijn, daar nimmer te komen. Niemand kan er van verzekerd zijn, dat hij nog niet eens ingerekend zal worden.

In de meer dan 30 jaren, dat ik geregeld in de gevangenis kom, heb ik daar ontmoet predikanten, ouderlingen, diakenen; kosteren; onderwijzers; rijken en armen; ouden en jongen; brave, hoogstaande mannen; boeren en arbeiders; kooplui en kantoorclerken; vromen en goddelozen; een zeer gemengde hoop. Er is geen enkele grond voor de besten onder ons, om te denken: „Ik ben te goed, om ooit in de gevangenis te worden gezet”.

Wat ik wel meer dan eens heb opgemerkt is dit: dat er mensen zijn, die algemeen bekend staan als eerbare, brave burgers, (en

onder hen zowel rijken als armen; zowel die vroom heten als die bekend staan als goddeloos), die nimmer met de justitie in aanraking kwamen, maar die zonden aan de hand hielden, ergerlijke zonden, tegen het vijfde gebod, of het zesde gebod, of het zevende gebod, of het achtste gebod, of het negende — maar zonden, die de overheid niet straft, en daarom buiten de gevangenis blijven, hoewel ze ergere dingen doen, dan verschillende gedetineerden hebben gedaan. Vandaar ook het gezegde: „De grootste boeven lopen vrij rond”.

Op één ding wil ik hier nog wijzen. Het is me gebeurd, dat een gevangene, die ik geregeld bezocht, en die mij z'n vertrouwen schonk, mij een verhaal deed van zijn leven, van de jeugd aan; en mij eerlijk alles opbiechtte: van de verleidingen, waaraan hij geregeld blootstond; van de omgang met zijn kameraden; van de verruwende omgeving, waarin hij opgroeide; van de niet ten uitvoer gebrachte goede voornemens — zodat ik een klaar beeld kreeg van zijn levensgang; zó, dat ik me zelf moest bekennen: „Als ik langs zijn weg was geleid, hoeveel erger zou ik het er hebben afgebracht”. En uit de grond van mijn hart heb ik de Here gedankt, dat Hij mij zo genadig had bewaard. In plaats van uit de hoogte op dezen misdadiger neer te zien, heb ik moeten bekennen: „Je bent beter dan ik”.

Waarlijk, de gevangenen zijn onzer één; en daarom zeggen we: „**onze** gevangenen”; naar wie ons hart met deernis uitgaat; jegens wie we een dure roeping hebben, om Christus' wil. Hij kwam, om te zoeken en te zaligen, wat verloren was. En in navolging van Hem, zullen ook wij deze verlorenen hebben te zoeken.

Neen, wij reclasserders, zeggen niet, dat ze geen straf verdiend hebben; wij doen ook geen pogingen, hun gevangenisstraf verkort te krijgen. De strafoplegging laten we aan de rechter over, die in de naam des Heren de straf heeft opgelegd. Daar bemoeien we ons niet mee. Maar wél zeggen we: De gevangene is iemand, die in grote nood en ellende verkeert; en daarom kunnen en mogen we hem niet aan zijn bitter lot overlaten, maar zullen wij doen, al wat in ons vermogen is, om hem te helpen, om zijn haast ondraaglijk leed te verzachten uit echt-christelijke naastenliefde,

om Gods wil, Die zó barmhartig is, dat Hij Zijn zoon doet opgaan over **bozen** en **goeden**, en regent over rechtvaardigen en **onrechtvaardigen**. Gedachtig ook aan het woord van onze Heiland: „Wat gij wilt, dat u de mensen zullen doen, doet gij hun desgelijks”.

Ik heb meermalen mensen ontmoet, die van de reclassering niets moesten hebben, maar die, toen ze zelf gevaar liepen opgepakt te zullen worden en in de gevangenis terecht kwamen — zij zelf, of één hunner — zich direct tot de reclassering wendden om bijstand.

Dat zouden we zeker zelf ook doen. Welnu, dan is het, naar het woord van Christus, onze roeping, door middel van de reclassering hen te helpen, die nu gevangen zitten.

Huizum.

J. VAN DIJK.

Ds D. VAN DIJK

Domine Van Dijk, meestal genoemd: Douwe van Dijk werd j.l. Dinsdag zeventig jaar. Duizenden in den lande hebben korter of langer aan hem gedacht en over hem gesproken toen ze dat in de krant lazen.

Want Ds Van Dijk is de verpersoonlijking van heel veel wat God in zijn genade aan zijn kerk in zijn dienaren schenken wil. Hij is een prediker, die weet wat het is het Woord te bedienen als „spijze der ziel”; een man brandend van liefde en ijver voor de kerk van Christus; een leider van vergaderingen van geheel eigen stijl, zo ongeveer het tegendeel — gelukkig! — van een juridische formalist; een méns in de echte zin des woords; een schrijver van grote directheid en eenvoud; en strijder voor waarheid en recht met onbevlekt blazoën; een worstelaar tegen alle hiërarchie en theologisme, speciaal in de dagen voor en tijdens de vrijmaking; een fries die alleen knielt voor God; een eenvoudige broeder, die zijn zonden en gebreken kent en ze ook in het publiek kan en wil belijden als dat moet; een arme zondaar, wien God het gegeven heeft van genade te leven.

Redactie en medewerkers van „Opbouw” zenden hem bij dezen hun gelukwens en groet en bidden God dat hij nog lang en met ongebroken kracht mag preken — dat voorop — werken, spreken, schrijven te midden van het volk dat hem liefheeft en hoogacht.

REDACTIE.

KERKNIEUWS

Tweetal te Zuidhorn: K. Brüning te Rijnsburg en P. Plaatsman te Driebergen-Doorn.

Samenspreking. De kerkeraad van de Geref. Kerk van Assen stelde aan de kerkeraad van de Chr. Geref. Kerk aldaar voor samen te spreken over de vraag, wat te doen staat tot feitelijke één-wording.

Classis Zaandam-Alkmaar. Deze classis nam het volgende besluit:

Gehoord de uitspraak van de Part. Syn. van N.-Holland d.d. 9 okt. 1957, spreekt de classisverg. van Alkmaar-Zaandam, d.d. 13 november '57 uit:

1e. Het classisbesluit, genomen ter classisvergadering van 11 september '57 inzake kerkvisitatie art. 44 D.K.O. in te trekken.

2e. Visitatoren te benoemen, overeenkomstig art. 44 D.K.O., om hun opdracht te vervullen overeenkomstig genoemd art.

Ds J. Vonkeman, die D.V. 16 Januari naar Zuid-Afrika hoopt te vertrekken zal 8 Januari afscheid nemen van de gemeente van Kampen.

Ds J. van Benthem, wiens vertrek naar Indonesië werd uitgesteld in verband met de

situatie aldaar hoopt, indien dat mogelijk en verantwoord is begin Januari met de „Oranje” naar het zendingsveld te vertrekken.

Theol. Hogeschool: Geslaagd voor het cand. examen: M. Doornbos, Dorpsstraat 134, Wormer.

Kerkbouw. Het door de Geref. Kerk van Leiden aangekochte kerkgebouw zal D.V. 30 December in gebruik genomen worden.

De kerk van **Utrecht-N.W.** kocht grond voor een eigen kerkgebouw aan de Acaciastraat, hoek Royaards van Hamkade.

In **Eindhoven** werd op 19 December het nieuwe kerkgebouw in gebruik genomen.

De kerk van **Oegstgeest** ontving van het gemeentebestuur bericht over de mogelijkheid van grondaankoop met het oog op kerkbouw.

Adressen: Ds D. Deddens, Pastorie Geref. Kerk, Marienberg, Post Beerzerveld, Tel. no Beerzerveld 41;

Eindhoven (contact-adres militairen): H. Janssens, Jeroen Boschlaan 233, Eindhoven;

Ds H. Scholte te Den Ham is thans J. Ph. Backselaan 174, Den Hulst (O.), Tel. 268;

Kerk van **Blokzijl:** J. Jongbloed, Kooiweg 1, post Giethoorn.

Hebt U er al aan gedacht aan familie en vrienden een present-abonnement te geven?

Een mooie gelegenheid daarvoor biedt het nieuwe jaar!!

Rectoraatsoverdracht Theologische Hogeschool

Op vrijdag 6 december, de traditionele datum, droeg Prof. P. Deddens het rectoraat over aan Prof. C. Veenhof.

Bij die gelegenheid sprak Prof. Deddens een rede uit, die tot titel had: „Calvijn over de regering der Kerk, speciaal beschouwd met betrekking tot de plaats van het ambt, het Woord en de meerdere vergaderingen”. Na het beëindigen van deze rede volgde onderstaande samenvatting van de voornaamste gebeurtenissen in het afgelopen jaar.

Volgende oude gewoonte heb ik, eer ik mijn waardigheid overdraag, nog de aandacht te vestigen op de fata Academica van het jaar dat voorbijging.

Dat de goede hand Gods over ons was, werd hierin openbaar, dat het werk der opleiding geregeld voortgang mocht hebben, en bijzondere rampen en teleurstelling in de kring zowel van docenten als van studenten ons bespaard bleven.

De verzorgers der Hogeschool, de Deputaten-Curatoren, mochten ook dit jaar hun zeer gewaardeerde arbeid verrichten, zonder dat zorgelijke of zorgenwekkende fenomenen hun speciale attentie behoeften te hebben. Van de Deputaten-Financiële is de Heer J. A. Mulder afgetreden; het valt ons enigszins moeilijk, deze Deputaten zonder hem te denken: van het begin der omschikking in 1945 af tot dit jaar toe heeft hij mede zijn schouders gezet onder de organisatie van de stoffelijke verzorging onzer Hogeschool, als Voorzitter steeds de actie van deze Deputaten geleid, en met zijn trouwe toewijding en heldere blik aan de Hogeschool uitnemende diensten bewezen; gaarne betuigen wij hem van deze plaats onze erkentelijkheid en brengen wij hem onze warme dank. In de plaats van de Heer Mulder werd benoemd de Heer J. A. Maris van Molenaarsgraaf, wiens bekwaamheid en genegenheid voor de Hogeschool haar onder Gods zegen een reeks van jaren ten goede mogen komen.

Een commissie, bestaande uit de heren Prof. H. J. Schilder, Prof. P. Deddens, Mr. Dr. L. Roelvelde en Lector J. P. Lettinga, heeft in opdracht van de Senaat een onderzoek ingesteld naar de juridische en protocolaire kwesties welke samenhangen met de promotie aan de Theol. Hogeschool. Haar conclusies heeft zij neergelegd in een samengesteld rapport, dat door de Senaat der Hogeschool is aangenomen en door Curatoren goedgekeurd. Teyens heeft deze commissie op verzoek van de Senaat een nadere regeling voor het doctoraal examen ontworpen en de formulering van de eisen voor het propaedeutische, het kandidaats- en het doctoraal examen herzien. Ook deze regeling en formuleringen zijn intussen aanvaard en goedgekeurd. Gewerkt wordt nog aan een herziening in technisch-phraseologisch opzicht van het reglement voor de Theol. Hogeschool.

De Schooldag trok opnieuw duizenden bezoekers, voor wie niet minder dan zeven plaatsen van samenkomst nodig waren; we zouden deze blijde dagen van reünie niet gaarne missen, die tevens bewijs zijn van de zeer nauwe banden tussen School en Kerken; bijzonder verheugde ons ook de mededeling van het Dames-Comité, dat het afgelopen jaar opnieuw een grote som, n.l. ongeveer twintig duizend gulden, voor de Bibliotheek werd bijeengebracht. Wat dit voor onze Hogeschool betekent is al meer-malen uiteengezet en behoeft hier allermint herhaling. Het is ons een behoefte, de leden van het Dames-Comité, de inzamelaarsters en de gevers en geefsters zeer hartelijk dank te zeggen; welke onschatbare diensten ze aan zovelen bewijzen is zonder twijfel het best te waarden door hen, die van de Bibliotheek geregeld gebruik hebben te maken.

Op 6 december 1956 werd het Rectoraat der Hogeschool door Prof. H. J. Schilder overgedragen aan Prof. P. Deddens met een rede: „De verhouding van „eigenlijk” en „oneigenlijk” in het oud-testamentische taalgebruik van het woord „hand” in de relatie „hand Gods”, met name in de dichtelijke en profetische boeken”.

7 juni werden de lessen door de Rector

gesloten met een toespraak over: „Aspecten van kerkelijke reformatie”; 27 september werden ze door de Pro-Rector weer geopend, bij welke gelegenheid Prof. H. J. Schilder sprak over Psalm 36: 10b: „In Uw licht zien wij „het” licht”. Meegedeeld werd toen dat 7 studenten voor het eerst werden ingeschreven; dat tijdens de cursus nog één student werd ingeschreven; en dat 6 studenten zich voor de doctorale studiën hadden laten inschrijven; 3 oudere-jaars studenten beëindigden hun studie en wensten niet opnieuw te worden gerecenseerd; 2 beëindigden hun doctorale studiën.

10 en 5 jaar geleden mocht ik respectievelijk voor de eerste en tweede maal het Rectoraat aan mijn opvolger overdragen. De tweede maal dat ik deze waardigheid bekleedde, ontvielen ons de hoogleraren K. Schilder en B. Holwerda. Dagelijks nog gemist. Maar nooit losgelaten. En de hoop doet uitzien naar hereniging. — Er is sindsdien ook in ander opzicht wat veranderd. Vooral in 1947 moesten de Kerken klagen over het tekort aan predikanten; 5 jaar later was de toestand al veel gunstiger. Maar nu zien sommigen al met zekere bezorgdheid de tijd naderen, dat er binnen afzienbare tijd een surplus van Dienaren zal zijn. Tijdens mijn Rectoraat werden behalve 1 doctoraal en drie propaedeutische examina afgelegd 22 kandidaats-examens; één student werd afgewezen, één slaagde cum laude. Voor dit grote getal proponenten past het, de Here ootmoedig te danken. De toekomst ligt, en laten we, in Zijn handen. Hij zal het maken. En Hij maakt het boven bidden en denken.

Zoals uit dit korte overzicht blijkt: een heel gewoon cursusjaar, zonder schokkende, prominente gebeurtenissen. Het beeld van een winters laagland, zonder verheffing, grauw, kleurloos, dood? Neen. Er was geestdrift, aandrijving van de Geest, die van Boven is. Hij schonk elke dag moed en krachten, Hij schonk geloof, Hij opende

perspectieven. Een Amerikaans schrijver ontmoette kort na elkaar drie steenhouwers die aan 't werk waren. Hij vroeg hun achter-eenvolgens wat ze deden. De eerste zei: ik hou stenen. De tweede: ik verdien zes dollar 's daags. De derde: ik bouw mede aan een kathedraal.

Perspectief.

Wat een ere, dat God ons Zijn mede-arbeiders noemt bij de bouw van Zijn Koninkrijk.

En dat de Geest, als wij soms geneigd zouden zijn mismoedig te klagen: ach, wat baat het al? Waar is de vrucht? ons verzekert: „niet ijdel, niet ijdel in de Here!”

Perspectief.

En thans, aan mijn laatste Rectorale verplichting voldoende en dus U, hooggeachte ambtgenoot Cornelis Veenhof, die door Deputaten-Curatoren voor het jaar dat aanvangt tot Rector benoemd zijt, als Rector proclamerend, mag ik tevens de eerste zijn, om U als zodanig te begroeten. U doceert aan onze Hogeschool onder andere de filosofie. Dat wil nog niet zeggen dat U filosoof zijt, althans niet in de zin zoals Frederik de Grote dat verstond, die zeide: als ik een land zou willen straffen, dan zou ik het laten regeren door filosofen. U staat niet, zoals deze vorst bedoelde, buiten het leven, en we weten, U onderschrijft allermint het zeggen van die filosoof, die beweerde: als mijn stelsel niet klopt op de feiten — des te erger voor de feiten. Integendeel, U weet dat feiten, zaken die God deed optreden in de geschiedenis, niet uit te wissen en daarom niet te verwaarlozen grootheden zijn. Gaarne geef ik de leiding over in Uw handen, want ik weet, dat ze wel aan U is toevertrouwd: het handhaven van orde en regel, niet als sinecure, noch als de toepassing van een drukkend systeem. En moge onder Uw Rectoraat voor onze Hogeschool de vervulling van de eis: wees een zegen! — als bij Abraham, verbonden zijn aan die van de Goddelijke belofte: Ik zal u zegenen! (Gen. 12: 2).

KORT VERSLAG

van de vergadering der Curatoren van de Theologische Hoogeschool te Kampen in het gebouw der School gehouden op Vrijdag 6 December 1957

- De President, Ds D. van Dijk, opent de vergadering met Schriftlezing en gebed. Afwezig zijn de Curatoren Ds E. Th. v. d. Born (die wordt vervangen door zijn secundus Ds J. Rijnveld, welke pas des middags ter vergadering kon komen) en Ds J. Hettinga. Beiden met kennisgeving. Van Prof. P. Deddens is bericht binnen gekomen, dat hij in verband met de overdracht van het rectoraat niet ter vergadering kan zijn.
- De notulen van 23 September 1957 worden na lezing vastgesteld.
- Ingekomen stukken:
  - Twee berichten van ondertrouw, die reeds zijn beantwoord en één zodanig bericht, dat de Secretaris nog zal beantwoorden.
  - Financiële verslag van de Sport-commissie van F.Q.I. met verzoek ook voor dit jaar financiële steun te mogen ontvangen. Wordt toegestaan tot een bedrag van f 125.—
  - Twee brieven van Deputaten-Financiële, één ter regeling van een gemeenschappelijke vergadering; één berichtende, dat ingevolge art. 244 b (art. 4) en art. 312/7 van de Acte van de generale synode van Enschede in de vacature van br J. A. Mulder als deputaat-financiële aangewezen is br J. A. Maris, Notaris te Molenaarsgraaf.
- Rapport.
  - Ds W. Vreugdenhil rapporteert mede namens Ds J. Hettinga, (zie Kort Verslag van 23 September 1957 sub 3 h) over het Accountantsverslag over 1956. Enige zaken hieruit zullen nog met deputaten-financiële worden besproken.
- Bij de rondvraag worden enige niet vermeldenswaardige zaken kort besproken. Hierna ontspint zich een discussie over de studiegang en de inrichting van het onder-

wijs, waarbij geen besluiten worden genomen.

- Na de middagpauze komt ter tafel een bij de Senaat der Hoogleraren ingekomen verzoek het gebouw der Hogeschool te mogen gebruiken voor het houden van een serie lezingen. Dit verzoek wordt toegestaan.
- De Deputaten-Financiële komen ter vergadering. Met dezen wordt het Accountantsverslag 1956 besproken, en de begroting voor 1958 vastgesteld. Deze begroting sluit met een nadelig saldo van ruim f 10.000.—
- Ingekomen een bericht van een legaat, geschonken door wijlen zr. Droppert te Driebergen groot f 2.000.—

Voor de Curatoren,

J. VAN BRUGGEN,
Assessor.

EMIGREREN?

G.E.S.

Als ERKEND AANMELDINGSBUREAU verzorgen wij voor U alle emigratie-papieren. Wij geven voorlichting en verlenen bemiddeling voor plaatsing in alle landen en plaatsen waar eigen Gereformeerd Kerkelijk leven is.

VRAAGT VOORLICHTING VIA UW EIGEN ORGANISATIE:

GEREFORMEERDE EMIGRATIE STICHTING
Thomas à Kempisweg A 32, Utrecht, tel. 30335 - b.g.g. 26393

Vertegenwoordigers door geheel Nederland

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij